

De Gelaagde Stad

Raamwerk Kunsttoepassing

Spoorzone Tilburg

bkkc brabants kenniscentrum kunst en cultuur

Jan Samsom, Marjolein Sponselee, Jos Wilbrink

december 2010

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Raamwerk Spoorzone: de Gelaagde Stad	6
Drie Thema's	9
De Spelende Stad	10
De Groene Stad	15
De Verborgene Stad	20
Opdrachten:	24
De Spelende Stad	25
1. Terreinverkenningen	26
2. Invulling gebouwen	34
3. Station en verbindingen	35
4. Busstation en omgeving	38
De Groene Stad	44
5. Informele groene route	45
6. Entreegebied Oost, NS-plein en Rangeerpark	48
7. Centrale Noord-Zuid as	53
8. Parkeerbos en Dome	56
De Verborgene Stad	59
9. Gelaagde Plattegrond	60
10. Parkeergarages	62
11. Wijk Theresia: grens en verbinding	63
Conclusies en aanbevelingen	66
Colofon	66

Inleiding

Opdracht en rol bkcc

Tilburg staat aan de vooravond van de ontwikkeling van de Spoorzone. In 2011 en al deels in 2010 komen de gronden en de gebouwen van de NS werkplaats vrij en inmiddels is VolkerWessels geselecteerd als de mederisicodragende ontwikkelaar.

De gemeente heeft haar ambities geformuleerd en daarbij is uitgesproken dat de meerwaarde van kunst en vormgeving bij de inrichting gezien en gevoeld wordt. Met dit thema is het Brabants kenniscentrum voor kunst en cultuur (bkcc) benaderd. Het bkcc heeft veel ervaring in het adviseren over inrichting van de openbare ruimte en de inzet van kunstenaars en vormgevers daarbij. In opdracht van de gemeente Tilburg heeft het bkcc de eerste richtingen geformuleerd die de basis vormen voor de toekomstige cultuur planologische visie op de Spoorzone Tilburg, waarin kunst en vormgeving een leidraad vormen.

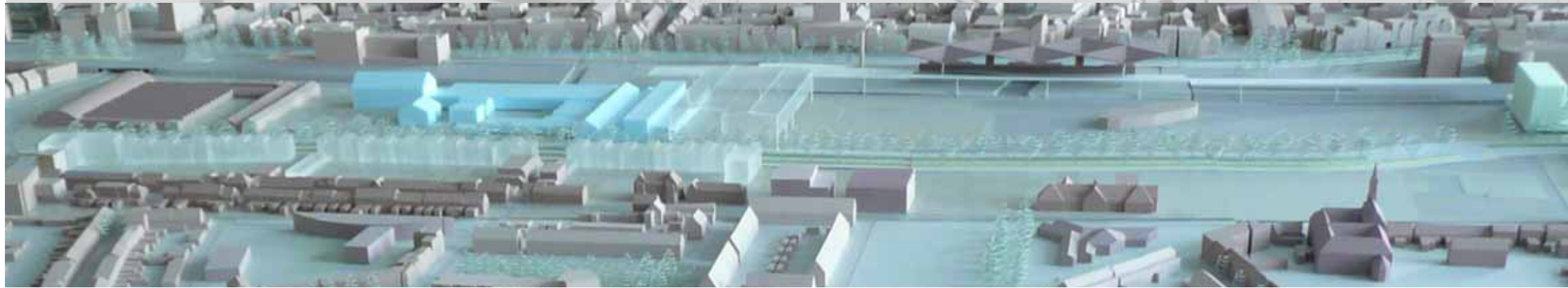
De eerste analyse van de mogelijkheden voor het betrekken van kunstenaars en vormgevers bij de ontwikkeling van de Spoorzone zijn vastgelegd in het document "Cultuur Planologische Verkenningen Spoorzone Tilburg". De verkenningen zijn in maart 2010 aan het projectbureau gepresenteerd. Zomer 2010 is aan het bkcc de opdracht verstrekt om de verkenningen uit te werken tot een meer concreet raamwerk. Dit raamwerk ligt nu voor u.

Zowel in de verkenningen als in dit raamwerk is uitdrukkelijk gekozen voor een integrale aanpak die uitgaat van de inspirerende, grens-en disciplineoverschrijdende rol die kunst en vormgeving bij gebiedsontwikkeling kunnen spelen. Dit wordt aan de hand van drie thema's uiteengezet: De Verborgene Stad, De Groene Stad en De Spelende Stad. De analyse wordt geformuleerd in een aantal uitgangspunten/richtlijnen en onderbouwd door beeld en tekst.

In het raamwerk De Gelaagde Stad zijn de eerste verkenningen aangescherpt en uitgewerkt tot – voor zover mogelijk – concrete ontwerpgegevens. De conclusie is dat er vele kansen en mogelijkheden zijn om met de inzet van kunst en vormgeving extra betekenis aan de Spoorzone toe te voegen, en in samenwerking met de stedenbouwers en architecten tot een bijzonder nieuw stadsdeel te komen. Een gelaagde stad, met een sterke eigen identiteit waarin mobiliteit een belangrijk thema is en de herinnering aan de werkplaats op verschillende manieren voelbaar zal zijn.

Het raamwerk bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt de algemene visie geformuleerd en volgt per thema een toelichting. In het tweede deel volgt een uitwerking van de thema's naar concrete projecten en opdrachten.

De Spoorzone heeft een rijke geschiedenis. Het is geen nieuwbouwwijk die op kale grond gebouwd wordt. Door deze geschiedenis mee te nemen als vormgevend principe in de nieuwbouw voorkomen we dat het een zielloze stapeling van stenen wordt. Juist kunst en vormgeving kunnen een motor zijn om de bijzondere identiteit van het gebied te versterken en zichtbaar te maken. De geest van de spoorzone leeft voort in het nieuwe.

Raamwerk Spoorzone: De Gelaagde Stad

Als het NS werkterrein aan de noordzijde van de stad vrijkomt, wordt het centrum van Tilburg opeens een stuk groter. Tilburg krijgt daarmee de unieke kans een flink aantal stedelijke voorzieningen toe te voegen in het hart van de stad. Die kans grijpt ze aan. De werkplaats transformeert van een ontoegankelijk gebied tot een plek waar stedelijk wonen, cultuur en industrieel erfgoed samenkomen. Een plek met een bijzondere sfeer. Een plek die leeft, waar je kunt dwalen, waar je verrast wordt, waar je kunt verpozen en waar je kunt genieten. De Spoorzone is een atelier, een decor, een podium en een muze. Een plek die zich als een bijzondere ervaring in je geheugen nestelt.

Om tot die bijzondere ervaring te komen is het nodig meer te doen dan te bouwen. Gemeente Tilburg heeft daarom een belangrijke plek voor kunst en vormgeving ingeruimd in het plan voor de Spoorzone en het bkkc gevraagd dit raamwerk op te stellen.

De Gelaagde Stad

Kerngedachte van het raamwerk is om het specifieke karakter van het gebied door te laten sijpelen in het nieuwe. Kunst en vormgeving worden ingezet om de samenhang in het gebied vast te houden en herkenbaar te maken in de nieuwe situatie. De bijzondere geschiedenis van de Spoorzone met de aanwezigheid van de NS werkplaats, de Fraters van Tilburg en de Instrumentenfabriek Kessels op het Van Gend & Loosterrein is een rijke humuslaag waaruit een uniek stadsdeel groeit. Kunst en vormgeving zijn bij uitstek geschikt om deze historische laag in het gebied boven te halen en erfahrbaar te maken. Niet door het letterlijk als relict te bewaren, maar

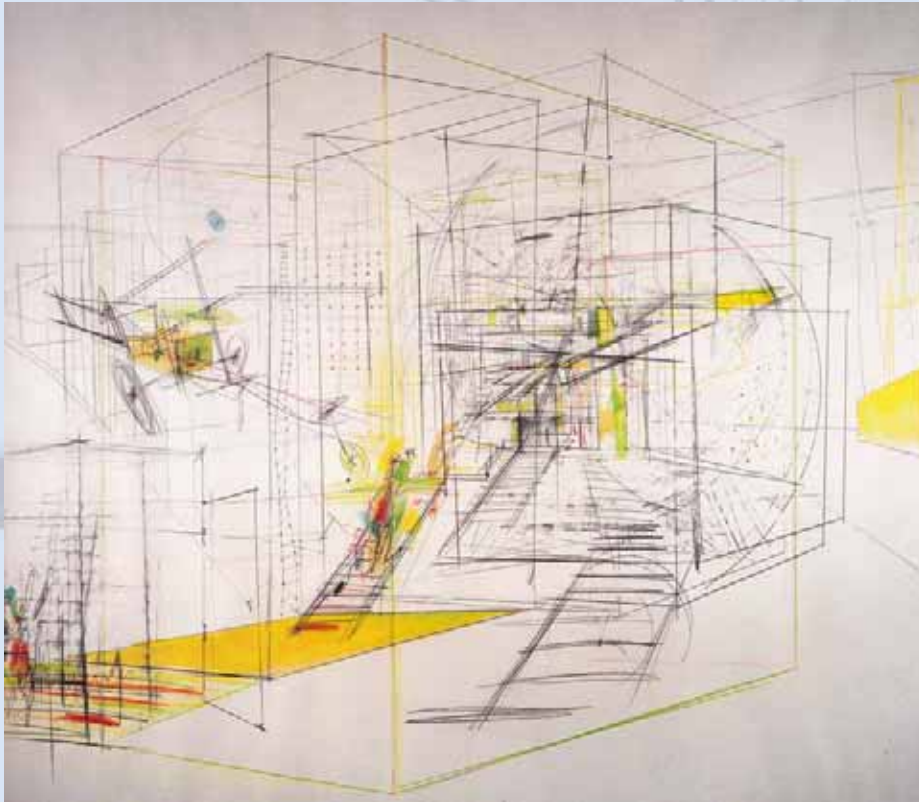

door er een nieuwe, eigentijdse interpretatie aan te geven. Zo is het gegeven van de werkplaats als Verboden Stad aanleiding om een zekere mate van mysterie in het gebied te behouden. Niet alles is in een oogopslag duidelijk en er blijven verborgen hoeken en routes die je pas na meerdere bezoeken ontdekt. De aanwezigheid van station en sporen zijn aanleiding om mobiliteit tot een belangrijk thema te benoemen.

Naast de historische, culturele en mentale gelaagdheid biedt het raamwerk ook voorstellen voor verschillende lagen in fysieke zin. Door de ligging van het terrein gaat het station functioneren als een scharnierpunt in het centrum van Tilburg. Wie aankomt per trein moet kiezen: neem je de uitgang zuid aan de Spoorlaan of neem je uitgang noord op weg naar een cultureel evenement of de musea?

Het stationsgebouw zelf heeft letterlijk een dubbele laag: het perron en de begane grond. Door de buitenste perrons te verbreden kan aan weerszijden een mooi stadsbalkon ontstaan dat uitzicht biedt op de bedrijvigheid en activiteiten in de spoorzone. Door middel van doorzichten en verbindingen kan worden voorkomen dat de niveaus teveel op zichzelf staan. Juist door de inzet van een bijzondere vormgeving kan de samenhang hier gewaarborgd worden.

Gelaagdheid is een leidend thema in het verhaal. Uitgangspunt is dat alle onderdelen twee functies/lagen/betekenis hebben. Het dak van een gebouw is tevens tuin. De grens met de wijk Theresia vormt ook een verbinding. De verboden stad voor velen was voor de werknemers van NS de dagelijkse werkomgeving. Juist de kunst is bij uitstek geschikt om die dualiteit zichtbaar te maken en de identiteit van het gebied te versterken.

Gelaagdheid is niet alleen een thema maar ook een werkwijze. De Gelaagde Stad benadert het gebied vanuit verschillende perspectieven en benoemt vanuit diverse invalshoeken de bouwstenen voor een nieuwe stad. Een belangrijk onderdeel is de integrale manier van denken. Door samen te werken met verschillende disciplines ontstaat een gelaagd eindbeeld. Aan het strikt functionele voegt de kunst verbeelding toe, een verdieping van de beleving van de omgeving. De Gelaagde Stad pleit voor samenwerking tussen disciplines en bundeling van krachten om vanuit verschillende invalshoeken tot een samenhangend totaal beeld te komen.

New Babylon

Een inspirerend voorbeeld bij voor de gedachte van De Gelaagde Stad is het project New Babylon van de beeldend kunstenaar Constant Nieuwenhuis (1920-2005). New Babylon is een visie op een toekomstige samenleving waarin werk overbodig is en vervangen is door een nomadisch en creatief bestaan. Constant werkte aan deze visie vanaf 1956 en maakte vele schetsen, schilderijen en modellen voor de architectuur van New Babylon. Bestaande architectuur maakt in New Babylon plaats voor een uitgebreid netwerk van ruimten op verschillende niveaus. De stad zweeft boven de grond, gesteund door zuilen. Verkeer gaat er onderdoor. New Babylon lijkt op een gelaagd labyrint dat steeds opnieuw kan worden aangepast. Het is een flexibel model dat ruimte laat voor verandering en groei. Wat ons inspireert aan New Babylon is de integrale aanpak, de verwevenheid van functies en het in elkaar overlopen van ruimten en de gedachte van sociale interactie als motor voor de vormgeving van ruimte.

De drie thema's van de Gelaagde Stad

Binnen de gelaagde stad zien we drie hoofdthema's, die elk weer eigen aandachtspunten opleveren:

A. De Spelende Stad (creatief en recreatief)

B. De Groene Stad (natuur in cultuur)

C. De Verborgene Stad (historie – fictie – het virtuele)

De Spelende Stad

Naast het commerciële centrum van Tilburg krijgt de stad in de spoorzone een cultureel hart. Hier komt creativiteit tot bloei en is ruimte voor ontspanning. Verschillende culturele spelers zorgen voor energie, dynamiek en inspiratie. Het thema Spelende Stad zoekt aansluiting met bestaande culturele componenten en ontwikkelingen in de stad en geeft die een nieuwe impuls. Het staat voor een flexibel gebruik van de ruimte, wisselende activiteiten en mobiele voorzieningen.

De Groene Stad

Groen biedt ruimte voor ontspanning en draagt bij aan een gezond klimaat in de stad. De ontwikkeling van de spoorzone biedt een unieke mogelijkheid substantieel groen (en water) toe te voegen in het hart van de stad. De spoorzone kan zo een groene schakel vormen tussen groen in het centrum van de stad en het buitengebied. Kleine stapstenen verbinden Tivolipark, via groen op het terrein van de werkplaats en een parkeerbos op het Van Gend & Loosterrein met de Lustwarande. Het groen neemt verschillende vormen aan; het is decoratief, innovatief en gebruiksgroen.

De Verborgene Stad

De verborgene stad laat zich niet in een oogopslag kennen. Ze geeft niet alles prijs, maar kent verborgene hoeken en doorgangen. Sommige elementen ontdek je misschien pas na drie bezoeken, of als iemand anders je er op wijst. Het hele gebied heeft een eigen sfeer en dynamiek. Iets van het mysterie van het verboden terrein blijft behouden. De sfeer van rails en treinen, het ruwe van een werkplaats, de aanwezigheid van staal, beton en glas en de mobiliteit keren terug in de nieuwe inrichting van De Werkplaats. Het thema De Verborgene Stad staat ook symbool voor de geschiedenis en de verhalen van het gebied in ruimere zin; met de Fraters van Tilburg en de instrumentenfabriek van Kessels die op het voormalige Van Gend & Loosterrein zat.

De Spelende Stad

1. Terreinverkenningen

Vanaf najaar 2010 wordt steeds meer zichtbaar dat er in de Spoorzone iets gaande is. Er verschijnen bouwboarden en sloophamers op het terrein. Dat maakt nieuwsgierig. Het zou een gemiste kans zijn om tijdens de bouwperiode het terrein volledig af te zonderen van publiek en omwonenden. Deze periode is bij uitstek geschikt om hen geleidelijk kennis te laten maken met het gebied en de toekomstige status van cultureel hart van Tilburg. Toekomstige bewoners en gebruikers van het terrein, publiek, omwonenden, culturele partijen die zich er willen vestigen en de projectontwikkelaars maken tijdens de bouwperiode op verschillende manieren kennis met de sfeer en potentie van het terrein.

De Gelaagde Stad stelt een programma van evenementen en tijdelijke projecten voor dat mogelijkheden biedt om het terrein op allerlei manieren te verkennen. De projecten haken in op de actualiteit van de bouwactiviteiten en veroveren geleidelijk het terrein. Ze variëren van laagdrempelig tot hoge kunst, cultuurbreed. Concerten, locatietheater, tijdelijke kunstwerken, culturele wandelingen en dergelijke zorgen ervoor dat het publiek regelmatig het terrein betreedt en bij de uiteindelijke oplevering al een vaste gast is. Een programma met tijdelijke projecten biedt bovendien als voordeel dat het gebied niet alleen als een obstakel wordt ervaren, als een bouwput waar je omheen moet. De Spoorzone is meer dan een bouwterrein. Het is een podium, een atelier, een decor en een muze. De Terreinverkenningen haken op verschillende niveaus in op de ontwikkelingen in de Spoorzone. Ter plekke, in gedachten, online.

2. Invulling gebouwen

Gelukkig blijft een deel van de bijzondere bebouwing op het terrein behouden. Daardoor blijft ook de industriële sfeer en het specifieke karakter van het gebied overeind. Doel daarbij is niet alleen te handhaven, het bestaande moet meegroeien met de nieuwe functies en toepassingen.

Het karakter van het terrein kan worden versterkt door niet alleen functionele gebouwen te behouden maar ook door elementen uit de NS werkplaats te laten staan zonder verdere toelichting of functie. De draaischijf voor de halfronde loods is waardevol om te behouden. Hetzelfde kan gelden voor de leidingen die enkele meters boven het straatniveau tussen de gebouwen zweven. Het zijn karakteristieke elementen die geen functie meer hebben maar die wel kunnen bijdragen aan de gelaagde identiteit van het gebied.

Elementen die niet behouden kunnen worden kunnen misschien wel inspiratie bieden bij de vormgeving van de inrichting van het gebied. Als bijvoorbeeld de leidingen zelf niet kunnen blijven, kan hun route misschien wel behouden blijven. Zo kunnen andere elementen ook een nieuwe (fictieve?) functie krijgen. Het spoor kan een unieke kans bieden voor allerlei mobiele voorzieningen – groen, horeca, stadsmeubilair - die naar behoefte over de rails op het terrein te verplaatsen zijn.

De Spoorzone is een culturele magneet. Vele instellingen gaan zich er vestigen zodat een culturele hotspot in de stad ontstaat. Dit heeft als voordeel dat het publiek vanzelf in aanraking komt met andere uitingen dan het specifieke evenement waar het voor kwam.

Kandidaten voor vestiging zijn: Nederlands Instituut voor Animatie Film, Bibliotheek Midden Brabant, Kunstbalie, Filmfoyer Tilburg, Station Zuid, Bureau Cultuurmakelaar, Het Zuidelijk Toneel, Fontys Circusacademie, Theater de Nieuwe Vorst. De diversiteit van partijen kan aanleiding zijn voor interessante uitwisselingen en samenwerking en daarmee een bron van inspiratie en vernieuwing. Het biedt ook de mogelijkheid om gezamenlijke voorzieningen te realiseren, zoals baliefunctie, secretariaat, werkplaatsen, informatievoorziening, drukwerk, horeca.

Om de aanwezigheid van deze partijen ook zichtbaar te maken op straat zijn er diverse presentatieplekken nodig in het gebied. Kleine podia, een trap die ook een tribune kan worden, zitobjecten die gezamenlijk een toneel vormen.

3. Station en verbindingen

Het station en het spoor waren een barrière in de groei van Tilburg maar ook een stimulans. Een station trekt activiteit aan en daardoor is het centrum ontstaan tussen Heuvel en kerk. Aan de noordkant kwam de NS werkplaats die een groot gebied afzonderde van de stad en zorgde voor afstand tussen Tilburg Noord en het centrum.

Door de ontsluiting van de NS werkplaats worden noord en zuid weer met elkaar verbonden en krijgt het station een tweede gezicht. Het station wordt een schakel tussen het commercieel centrum ten zuiden van het station en het cultureel centrum dat in de Spoorzone ontstaat. Het winkelgebied in het huidige stadscentrum krijgt een culturele tegenhanger aan de noordkant. De Spoorzone is in dat opzicht te zien als een oplaadstation, waar de consumptie exclusiever is en meer op geestelijke verrijking gericht.

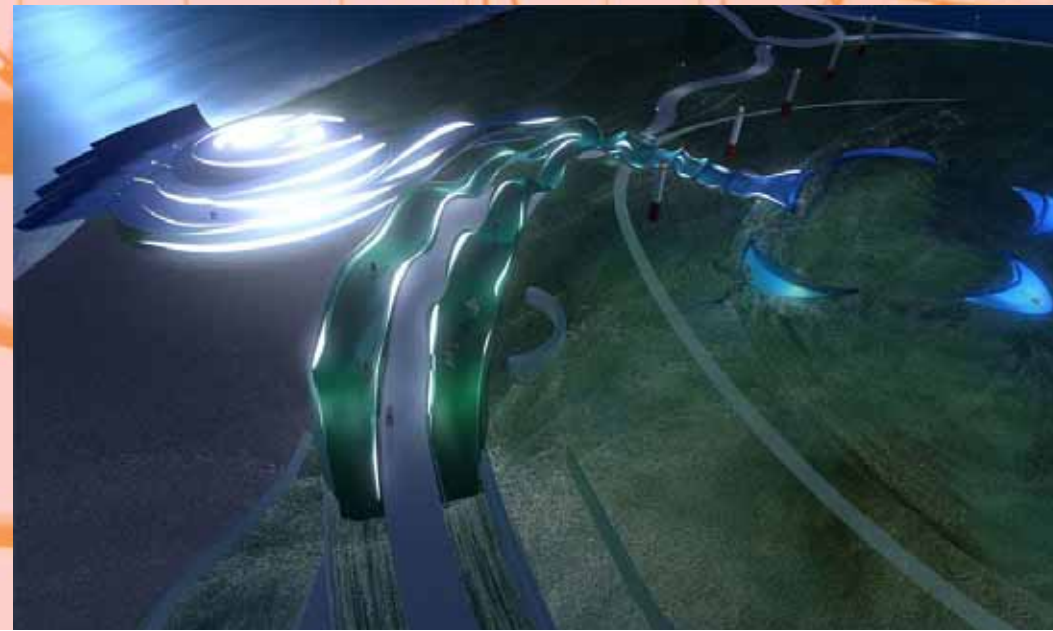
Bij de herontwikkeling van het stationsgebied lijkt het ons wenselijk dat stationsgebied noord en zuid elk een duidelijk eigen gezicht hebben. Stationsomgevingen hebben soms een zo inwisselbare vormgeving dat je in sommige steden niet weet welke kant je op moet als je het station verlaat. Door noord en zuid een eigen karakter te geven maak je de omgeving herkenbaar. Tegelijkertijd zien we het stationsgebied ook als een geheel, inclusief de onderdoorgangen. Er moet samenhang zijn in de vormgeving van het gebied als geheel.

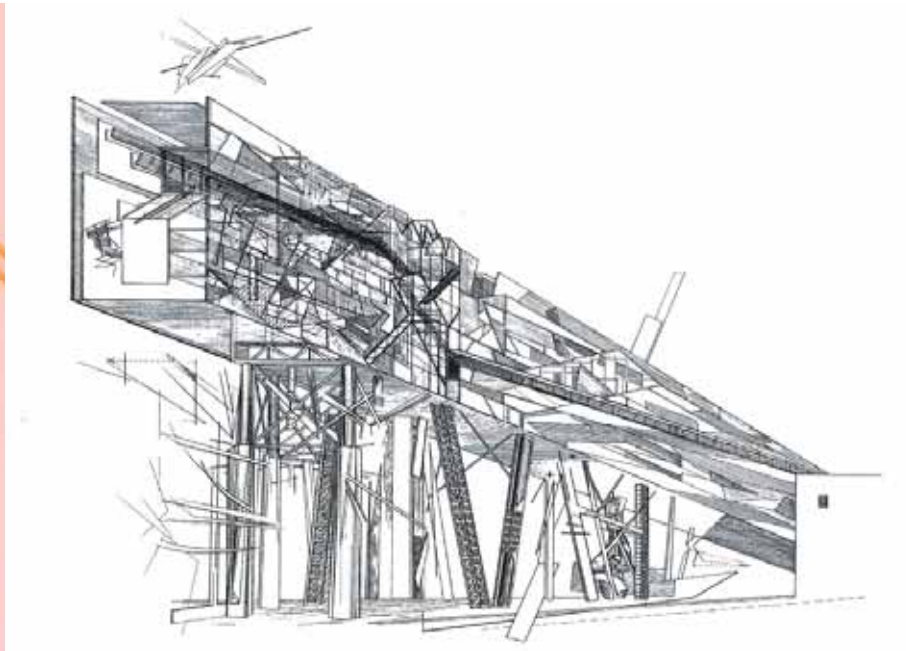
De entree aan de centrumzijde moet meer ruimte krijgen zodat je meer kunt 'aankomen' in de stad. Er moet ruimte zijn voor het station om de stad te ervaren en een keuzemoment te voelen. Ook het niveau van de treinperrons kan hierin worden betrokken. Door het perron te verbreden ontstaat een stadsbalkon dat geschikt is als ontmoetingsruimte en als transitruimte, eventueel met uitlopers naar het centrum. Aan de zijde van de werkplaats kan dit ook mooi uitzicht bieden op dit culturele hart.

Onderdoorgangen Spoor

De onderdoorgangen onder het spoor zijn niet alleen verbindingen maar creëren een gebied. Daarnaast zijn ze een plek met een eigen sfeer en vormen de overgang naar een andere wereld. Ze zijn niet alleen functioneel maar ook een beleving, een totaalervaring, niet alleen een route maar ook een ruimte.

De onderdoorgangen zullen zich duidelijk moeten manifesteren aan zowel de noord- als de zuidzijde. De entree moet uitnodigend en bijzonder zijn. Het lijkt gezien het onderscheid in functies voor de hand liggend de beide onderdoorgangen een verschillende signatuur en beleving mee te geven, maar wel vanuit dezelfde familie. Ook de andere twee onderdoorgangen bij het NS plein en de Gasthuisring horen bij de familie. De onderdoorgang bij de Heuvel zou visueel verbonden moeten worden aan de Spoorzone. Nu is er geen zicht op de locatie, terwijl daar wel een belangrijke entree komt. Met verlichting of spiegels kan daar misschien een visuele verbinding naar de Spoorzone ontstaan.

4. Busstation en omgeving

Wachten is voor passagiers de belangrijkste activiteit op een busstation. Helaas is de ruimte daar niet altijd goed geschikt voor. Er zijn weinig bankjes en er is weinig beschutting, het tocht en de omgeving bestaat uit asfalt en beton. De sfeer is kil en deprimerend. Zou het niet mooi zijn wanneer een busstation warm en comfortabel was? Als een huiskamer waar je je thuis voelt.

De herinrichting van het busstation biedt een fantastische kans om dit te realiseren. Naast de routes voor bussen en passagiers zou het wachten een vormgevend principe kunnen zijn. Het busstation als een aangename verblijfsruimte, een buitenruimte die als interieur voelt; door de kleur en textuur van wand en vloer, door het materiaal en de vorm van het meubilair en door de sfeer van de verlichting. De wachttijd zal variëren van 1 tot 30 minuten, iets waar je ook bij de inrichting rekening mee zou kunnen houden.

Perron 1 van het treinstation kan eveneens transformeren tot een aangename wachtruimte voor treinreizigers. Indien het perron wordt verlengd tot boven het busstation ontstaat een prachtig stadsbalkon. Een dergelijk balkon kan ook nog uitlopers hebben richting stad.

In het verlengde van de huiskamer valt te denken aan een of meer beeldschermen die geïntegreerd worden in de vormgeving van het busstation. Op de schermen zien we een culturele programmering die de geest prikkelt en communicatie op gang brengt.

Het beeld dat voor ogen staat is niet dat van een televisie waar je een avond lang kritiekloos naar kijkt. Het is eerder een mix van alles wat we op een beeldscherm doen: foto's en films kijken, alleen of samen een spel spelen, de wereld over reizen, lezen en schrijven. Misschien kijk je terwijl je wacht via een webcam naar wachtenden elders op de wereld, zie je een prachtig kort filmpje of lees je een dichtregel die je voor altijd bij blijft.

Zoals in het gehele plan De Gelaagde Stad het geval is, mengt de kunst zich hier met het leven in de stad, is onderdeel van de samenleving en draagt bij aan de sfeer en beleving van de openbare ruimte. Zelfs een verbinding met de commercie is mogelijk door op het scherm elk uur enkele minuten voor reclame te reserveren. Interactie met schermen elders in Brabantstad of de rest van Nederland behoort eveneens tot de mogelijkheden.

De Groene Stad

5. Informele groene route

Een van de grote kansen die de herontwikkeling spoorzone biedt is de mogelijkheid om een nieuwe groene ervaring toe te voegen in het hart van de stad. Gedacht wordt aan een informele groene route die de verbinding maakt van het Tivolipark naar Wilhelminapark in het noorden en de Lustwarande in het westen. Een groene route met de sfeer en allure van bijvoorbeeld de High Line in New York en Promenade Plantee in Parijs.

Het groen neemt verschillende vormen aan, is innovatief, inspirerend en verrassend. Het vormt een verbindend element tussen verschillende delen van het terrein, zorgt voor aansluiting met de nabije omgeving en met de route naar Noord en het buitengebied.

Rangeerpark

Vlak langs het spoor is ruimte voor een groene boulevard die uitkomt bij het pleintje tussen de koepelhal en het spoor. Dit pleintje heeft de perfecte ligging om een ontvangstruimte te worden voor bezoekers die vanaf de Heuvel komen en er staat al een kleine bomengroep. Indien de rails hier blijven liggen kan de groene boulevard worden benut voor het parkeren van mobiele voorzieningen die in het kader van de tijdelijke projecten worden ontwikkeld.

Kloostergroen

Grenzend aan de noord-westkant van het NS terrein waren in het verleden verschillende religieuze - en zorginstellingen gevestigd, die alle een grote tuin hadden. Iets van die identiteit zou hier terug kunnen keren in de groenvoorziening, door te kiezen voor intieme tuinen die uitnodigen tot rust en contemplatie.

Belangrijk is dat het groen in de Spoorzone afwisselend, verrassend en verbindend werkt. De tuin kan ook in verticale

vorm gerealiseerd worden in een groene wand of als een hangende tuin. De waterhuishouding in het gebied zou aanleiding kunnen zijn om bijzondere waterpartijen op te nemen in het ontwerp.

Gezien de beperkte ruimte in het gebied en de verschillende niveaus die er aanwezig zijn kan het idee van een recreatieve, groene stad boven het maaiveld een interessante gedachte zijn. Groen dat de ruimte krijgt boven de bebouwing, op de daken van bouwblokken en verbonden door loopbruggen. Deze opgetilde wereld heeft een eigen sfeer, biedt ruimte, rust, ontspanning. Maar ook uitzicht op de dynamiek van het spoor en het terrein eromheen.

De informele groene route kan in de gebouwen worden voortgezet. Enkele gebouwen op het terrein van de NS werkplaats lenen zich door de constructie van staal en glas goed voor het realiseren van een wintertuin of hortus botanicus.

De informele groene route biedt mogelijkheden te experimenteren met innovatief groen. In samenwerking met Knooppunt Innovatief Groen en Groene Campus Helmond kunnen de mogelijkheden worden uitgewerkt.

6. Entreegebied Oost, NS-Plein.

De koepelhal op het voormalige NS-terrein wordt een bijzonder visitekaartje voor het gebied. Het wordt een multifunctioneel overdekt evenemententerrein op de grens van het plangebied. De hal zorgt ook voor verbinding met de rest van de stad. Ze is niet alleen voor gebruikers van de Spoorzone beschikbaar maar voor initiatieven uit de hele stad.

17

Rondom de koepelhal moet een mooie ontvangstruimte ontstaan. Een uitnodigend plein, een visitekaartje voor de rest van de Spoorzone. De omgeving van de koepelhal biedt de mogelijkheid een groene link te vormen naar Interpolis, aan de andere kant van het spoor. Zeker de open ruimte tussen koepelhal en spoor kan worden benut voor een groene toegang tot de Spoorzone.

Wie onder het spoor door komt op weg naar een evenement in de koepelhal moet direct iets voelen van de bijzondere ervaring die hem te wachten staat. De opwinding van een uniek avondje uit kan hier worden versterkt door een bijzondere vormgeving.

7. Centrale noord-zuid as als bijzondere ontvangstruimte.

De centrale noord-zuid as is een dynamisch, stedelijk en centraal punt van waaruit je de weg moet vinden. Het heeft de functie van een plein, het is een ontvangstruimte en een keuzemoment. Men wordt ontvangen, uitgenodigd tot verblijven en wegwijs gemaakt.

De centrale as is de eerste ervaring van het gebied en zou een affiche van de Spoorzone moeten zijn. Het biedt een samenvatting van de identiteit van de Spoorzone. Het totaalbeeld wordt hier zichtbaar.

Het avontuur dat de Spoorzone biedt kan hier uitgedragen worden met een bijzondere vormgeving en een groot centraal kunstwerk, dat uitgroeit tot hét beeldmerk van de Spoorzone. Misschien is het een stapeling van overblijfselen uit de NS werkplaats, een treinstel dat rechtop staat of een toren van rails. In elk geval is het een beeld dat de identiteit van de Spoorzone in een gebaar duidelijk maakt.

8. Parkeerbos

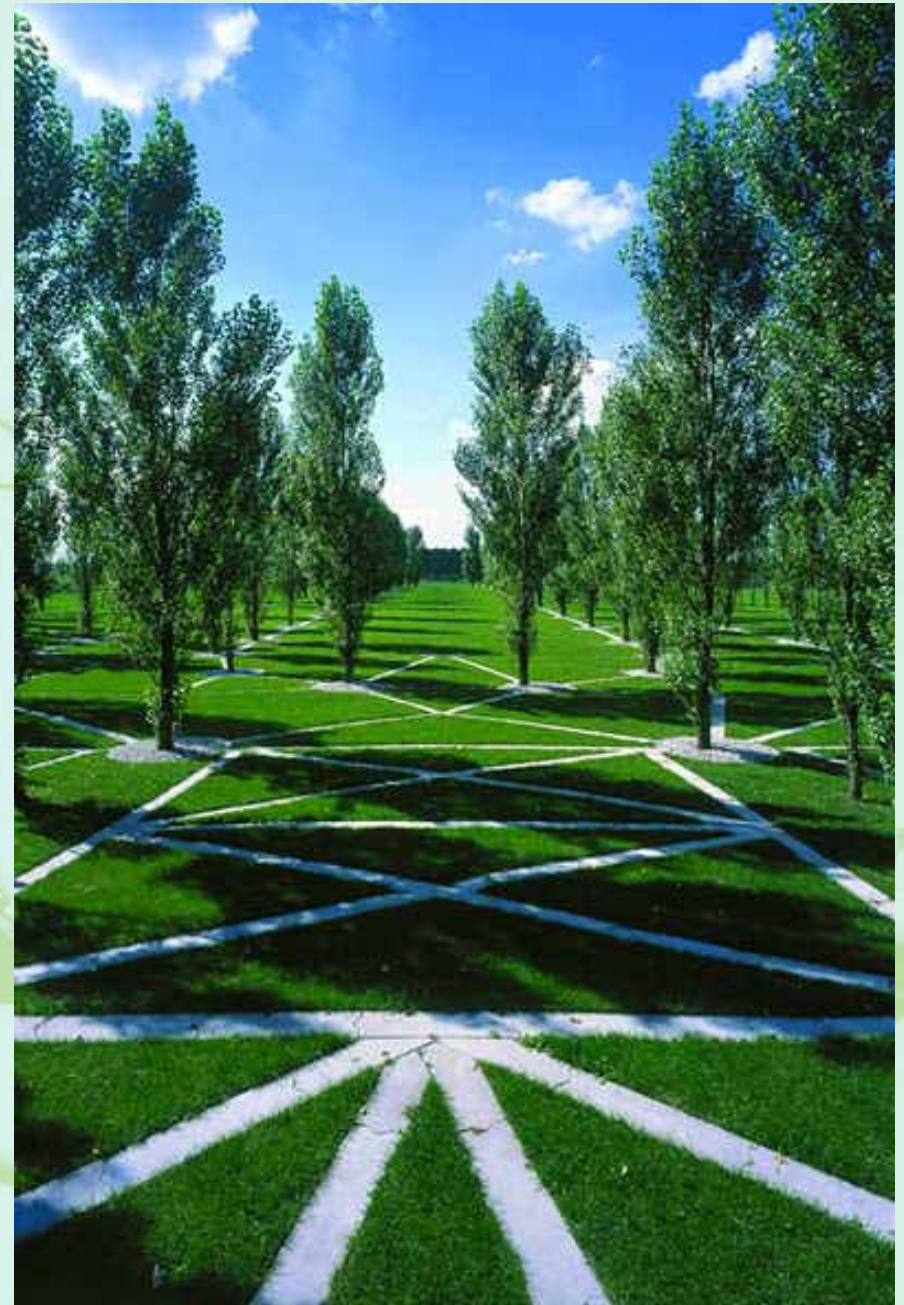
Op het voormalige Van Gend & Loosterrein zal naast een evenementenhal (Dome) veel ruimte gereserveerd worden voor parkeren. Parkeerterreinen zijn doorgaans sfeerloze, lege en anonieme plekken. De Gelaagde Stad stelt een andere aanpak voor: het Van Gend & Loosterrein wordt een bos, parkeren kan tussen de bomen. Iets van de ruwe wildernis van het terrein zoals dat nu is blijft behouden.

Deze aanpak biedt vele voordelen:

- een natuurlijke sfeer in plaats van een vlakte van asfalt;
- het parkeerterrein draagt bij aan een betere luchtkwaliteit (co2 neutraal parkeren);
- langs het spoor ontstaat een groene as naar het buitengebied;
- bomen kunnen in de volle grond groeien.

Het Parkeerbos maakt van het Van Gend & Loos terrein een bijzondere schakel tussen het monumentale groen aan de westzijde van Tilburg (Lustwarande en verder) en het meer artificiële toekomstige groen in de Spoorzone.

Vroeger stond op het terrein de Instrumentenfabriek van Kessels. Nu is er een Dome met concertzaal gepland. Hier ligt een historische parallel voor het oprapen. De bijzondere geschiedenis van de instrumentenfabriek kan als een extra laag zichtbaar worden in de vormgeving.

De Verborgene Stad

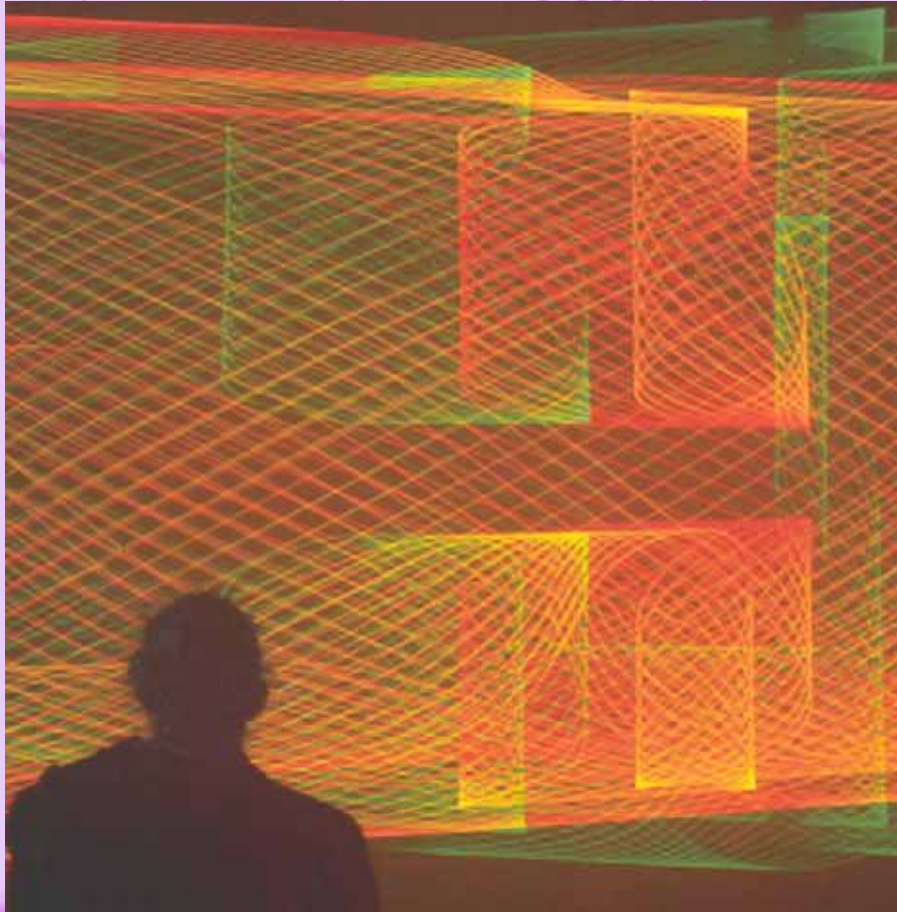
9. Gelaagde plattegrond

Tilburg is ontstaan door het aaneengroeien van buurtschappen en kleine dorpen. Op de plattegrond is dat zichtbaar in het stratenpatroon. Een mooie optie zou kunnen zijn om deze informele structuur door te zetten in het terrein van de Spoorzone, zodat er naast de grote doorgaande routes parallel aan het spoor en in het verlengde van de onderdoorgangen een grilliger patroon van routes ontstaat.

Deze routes kunnen worden gebaseerd op de historische groei van de stad:

- door het patroon van herdgangen en de typerende driehoek in verhevigde vorm door te zetten over de Spoorzone; hoe zou de stad zijn gegroeid als het station en de ns werkplaats er niet waren gekomen?
- door het patroon van sporen op het terrein van de werkplaats te benutten als een element in de vormgeving van het gebied;
- door de gelaagdheid van het terrein te benutten, van de parkeergelegenheid onder het maaiveld tot de laag van de perrons erboven.
- door verschillende sferen te vervlechten.

Verschillende sferen, gedachten en opvattingen worden op bijzondere wijze aan elkaar gekoppeld. Architectuur, vormgeving, kunst en stedenbouw vormen een samenhangend geheel. Het verleden van het terrein sijpelt door in de nieuwe vorm en inrichting.

10. Parkeergarages

In de parkeergarages ligt een fantastische kans voor een bijzondere beleving door middel van kunst. Licht, geluid en video kunnen van het parkeren een wonderlijke ervaring maken. Elke garage krijgt een eigen sfeer en elke bezoeker zal zijn favoriete parkeerplek hebben. De parkeergarages vertellen daarnaast een samenhangend verhaal over de specifieke kwaliteiten van de Spoorzone, bijvoorbeeld in beeld- en geluidsfragmenten van de voormalig NS werkplaats die hier terugkeren. Ook resultaten uit de tijdelijke projecten (zie onder punt 11) kunnen worden benut om een impressie van het verleden van de Spoorzone te geven. Misschien zie je een filmpje van de werkzaamheden die op deze plek op het terrein plaatsvonden, of hoor je een stoomtrein voorbij komen terwijl je een parkeervak indraait.

De ondergrondse parkeervoorziening wordt verbonden met de wereld erboven. Twee werelden ontmoeten elkaar, die tweedeling wordt benadrukt en uitgebuit: beelden en elementen van boven- en onderwereld worden uitgewisseld en er ontstaan bijzondere verbindingen. Ook de toegangen tot de parkeergarages en fietsenstallingen bieden mogelijkheden voor een bijzondere vormgeving.

11. Wijk Theresia: grens en verbinding

De NS werkplaats kende een duidelijke begrenzing. Het terrein was rondom afgesloten van de omgeving. Nu de grens wegvalt ontstaat aan de noordzijde een nieuwe omgeving. De grens wordt ook een verbinding; naar de wijk Theresia en verder naar het noorden naar de musea De Pont, het Stedsmuseum en het AudaxTextielmuseum.

23

De Gelaagde Stad stelt voor de dubbelheid van grens en verbinding te versterken. De grens van het voormalige NS terrein kan op enkele plekken worden aangeduid, met een bijzonder hekwerk of een markering in de bestrating. Daarnaast is er juist aandacht voor de verbinding en nieuwe routes naar Noord, naar de musea en het Wilhelminapark.

De inwoners van Theresia krijgen nieuwe burens, ze wonen niet langer aan de rand van een terrein maar ineens in een centrumgebied. Zij hebben recht op een uitgebreide kennismaking en betrokkenheid, bijvoorbeeld door middel van tijdelijke projecten.

Opdrachten

De Spelende Stad

1. Terreinverkenningen

De Gelaagde Stad stelt een programma van evenementen en tijdelijke projecten voor dat mogelijkheden biedt om het terrein op allerlei manieren te verkennen. De projecten haken in op de actualiteit van de bouwactiviteiten en veroveren geleidelijk het terrein. Concerten, locatietheater, tijdelijke kunstwerken, culturele wandelingen en dergelijke zorgen ervoor dat het publiek regelmatig het terrein betreedt en bij de uiteindelijke oplevering al een vaste gast is. Een programma met tijdelijke projecten biedt bovendien als voordeel dat het gebied niet alleen als een obstakel wordt ervaren. De Spoorzone is meer dan een bouwterrein. Het is een podium, een atelier, een decor, een muze.

Opdrachten en activiteiten

A. rollend materieel

Om het terrein te kunnen veroveren is basismateriaal nodig. Als een van de eerste opdrachten zet de Gelaagde Stad in op rollend materieel. Het netwerk van rails op het terrein is bij uitstek geschikt voor de ontwikkeling van mobiele voorzieningen. Op lege treinstellen kunnen ontwerpers keukens, zitplaatsen, podia, groenvoorzieningen en decorstukken ontwikkelen die in wisselende samenstellingen over het terrein kunnen reizen. Daar waar nodig worden deze zetstukken ingezet en creëren bij elke gelegenheid een ander decor. Van belang is wel dat een basisinfrastructuur van rails behouden blijft op het terrein. Bij voorkeur ook op het Van Gend & Loosterrein zodat deze cultuurtrein eveneens bij evenementen daar ingezet kan worden.

De eerste opdracht zal begin 2011 worden verstrekt aan Elmo Vermijs. Hem zal worden gevraagd een totaalplan te maken voor het hele gebied waarin ook andere initiatieven een plek kunnen vinden. Ook zal hij de eerste mobiele voorziening realiseren die direct door andere initiatieven gebruik kan worden. Daarmee wordt het startschot gegeven voor de openstelling van het terrein voor de Tilburgse bevolking. In de visie van Elmo Vermijs bouwen de kunstenaar en het Tilburgse publiek samen aan de door hen gewenste voorzieningen.

De units blijven permanent in de Spoorzone en zijn voor verschillende evenementen inzetbaar. Ze worden gebouwd op oude treinstellen zodat ze via de rails te verplaatsen zijn over het terrein. Als ze niet gebruikt worden staan ze in het Rangeerpark en vormen daar op termijn een gehele trein.

Het eerste initiatief dat van het resultaat van Elmo Vermijs gebruik kan maken is Vlek, het huttenfestival. Vlek is een reizende, tijdelijke nederzetting die steeds ter plaatse wordt opgebouwd, soms in de stad, soms op het platteland. In 2011 vindt het festival voor het eerst plaats.

1. Opdracht: ontwerp een mobiele veldkeuken, mobiel toilet, mobiele decorstukken.

Ontwerper: Elmo Vermijs

Opdrachtomschrijving:

Ontwerp een mobiele veldkeuken, een mobiel toilet en mobiele decorstukken die in sfeer en materiaal aansluiten bij de identiteit van de Spoorzone. Maak indien mogelijk gebruik van NS restmaterialen. De voorzieningen moeten te gebruiken zijn voor een termijn van 10 jaar, moeten mobiel zijn en aantrekkelijk voor het publiek.

2. Depot en werkplaats

Zowel voor de verdere ontwikkeling van projecten in het kader van De Gelaagde Stad als voor Vlek, het huttenfestival zou het goed zijn een depot van bouw/sloopmaterialen in te richten waaruit we voor verschillende ontwerpen kunnen putten. Daarbij zou een semi-permanente werkplaats in een van de gebouwen zeer wenselijk zijn. Mogelijk kan een basisinrichting voor de werkplaats ook vanuit Vlek, het huttenfestival worden gerealiseerd. Planning: vanaf voorjaar 2011 beschikbaar

B. Beeld en Geluid bewaren, impressie

De bijzondere sfeer van het NS werkterrein willen we vastleggen in beeld en geluid. De typische geluiden van het terrein, van treinen en van de werkplaats kunnen door een geluidskunstenaar of componist worden bewerkt tot een soundtrack van de Spoorzone. Zeker ook bij het Van Gend & Loos terrein zou een geluidskunstwerk goed passen omdat daar in het verleden instrumentenfabriek Kessels zat en mogelijk in de toekomst concerten plaatsvinden. Te denken valt aan een popsong of jazzcompositie van de spoorzone, of een rap voor de hall of fame.

Ook in beeldende zin is het de moeite waard de sfeer van het gebied te vangen in een videokunstwerk. Geen feitelijke documentaire maar een impressie, een poëtisch beeldverhaal dat het gevoel van de Spoorzone bewaart. Deze film kan draaien in de Spoorbioscoop (zie verderop in dit document) en op het videoscherm dat we in het ontwerp van het busstation willen opnemen.

28

Opdrachten:

1. *Geluidskunstwerk*

Maak een geluidsimpresie van circa 10 minuten van de Spoorzone, waarin de verschillende activiteiten op het terrein hoorbaar zijn.

Suggestie kunstenaar: Cilia Erens

2. *Videokunstwerk*

Vertaal de geest van de spoorzone in een eigenzinnig videowerk van circa 10 minuten.

Suggestie kunstenaar: Ton van Zantvoort of Rob Moonen

C. Metamorfosen

De verandering van de plek is zowel een thema van als een aanleiding voor verschillende projecten. Het publiek kan de metamorfose van de spoorzone meemaken en beleven. De afbraak en de wederopbouw. De reeks metamorfosen beweegt met de bouwactiviteit mee over het terrein. Het vestigt zo de aandacht op verschillende onderdelen van het terrein maar ook op de omvang van het gebied. Te denken valt aan bijzondere rondleidingen, kleine theatervoorstellingen, verlichting en tijdelijke kunstwerken die gebruik maken van sloopmaterialen op het terrein.

De inventaris van de werkplaatsen zou de basis kunnen vormen voor een permanent object; gestapeld tot een groot beeld dat centraal in de spoorzone staat. Het doel is dan niet te conserveren maar het bestaande karakter van het gebied te vertalen naar een nieuwe kwaliteit.

Metamorfosen omvat projecten gerelateerd aan het bouwproces, die op sloop of bouwactiviteit inhaken. Het zijn tijdelijke installaties of tijdelijke bouwwerken van restmateriaal uit de Spoorzone. De bouwsels zijn te zien vanaf het perron van Tilburg Centraal en/of tijdens publieksmanifestaties op het terrein.

29

Voorwaarden:

Voor realisatie van deze projecten is het nodig een inventarisatieronde te houden nadat de NS werkplaats is stilgelegd en voordat ze zijn vertrokken zodat geschikte objecten en materialen kunnen worden gereserveerd en opgeslagen in een inspirerend depot waaruit de kunstenaars kunnen putten voor hun werk.

planning metamorfosen

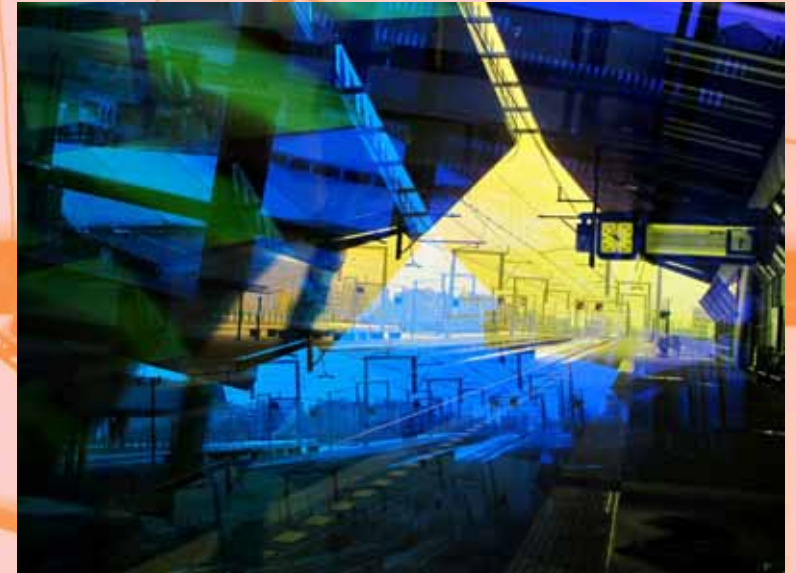
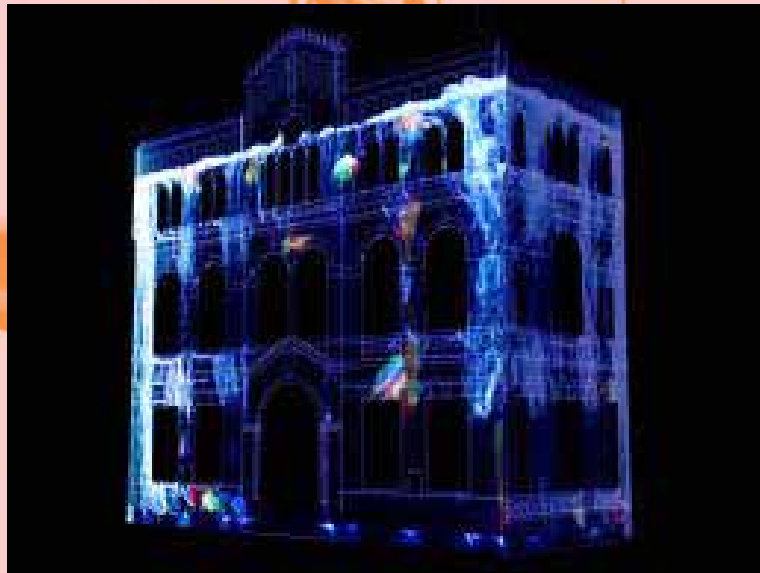
1e in september 2011, 2e december 2011, 3e voorjaar 2012

Kandidaten voor een bijdrage: Marjan Teeuwen, Leonard van Munster, Lianne de Lepper, Florentijn Hofman, André van Bergen

D. Glas

Bijzonder in het gebied is de aanwezigheid van veel glas in alle hallen. Door een kunstenaar daarmee te laten werken in een tijdelijk project kun je hierop extra de aandacht vestigen. Je kunt het glas beplakken of beschilderen als een soort glas in lood. Of je kunt denken aan een projectie of sjablonen met verlichting erachter, een spel met de schaduwwerking. De enorme schaal van de wanden moet goed worden benut. Het project kan ook een inspiratie zijn bij het ontwerpen van nieuwe gebouwen, om anders om te gaan met glaswanden.

Suggestie kunstenaars: Thomas Bakker, Jan van Nuenen, Nicky Zwaan

E. Spoorbioscoop.

Het terrein leent zich goed voor een vertoning van films waarin de trein een hoofdrol speelt. Dit zou mooi in de koepelzaal passen, maar in de zomer ook buiten kunnen. Films als *The Great Train Robbery*, *Moord op de Orient Express* passen goed bij de locatie. Ook kleinere, permanente projecties op onverwachte plekken kunnen erg verrassend zijn. De bioscoop is een goede manier om een breed publiek naar de Spoorzone te trekken en relatief eenvoudig te realiseren. Stoelen en scherm kunnen per avond worden ingehuurd. Het publiek kan ook een eigen stoel of kussen meenemen of wellicht een stoel doneren die niet meer in het eigen interieur past. Mogelijk zijn er ook nog veel stoelen in de diverse NS gebouwen aanwezig die bewaard kunnen worden voor de spoorbioscoop. Een andere optie is om een speciale tribune of meubilair te laten ontwerpen.

Suggestie van films:

Speelfilms

The General (Buster Keaton, 1926)
Brief Encounter (David Lean, 1945)
The Great Train Robbery (Joseph Kane, 1941)
Europa (Lars von Trier, 1991)
De Wisselwachter (Jos Stelling, 1986)
The Darjeeling Limited (Wes Anderson, 2007)
The Navigators (Ken Loach, 2001)
Mystery Train (Jim Jarmusch, 1989)

Korte films

L'arrivée d'un train à la Ciotat (Gebroeders Lumiere, 1895)
Stil Leven (Tim de Groot, animatie, 2009)
Trans (Claudia Ruiz, Gijs Verkoulen, 2005)
Howrah Station-Calcutta (Harrie Timmermans, 2002)
Locomotion (pixar, 2007)
Runaway (Cordell Barker, 2009)
Madame Tutli-Putli (Chris Lavis & Maciek Szczer, 2008)

F. Aandacht trekken

Een mooie manier om in een vroeg stadium – zeker in de wintermaanden – de aandacht op het gebied te vestigen is door middel van een bijzondere verlichting van terrein en gebouwen. Het licht laat zien dat de Spoorzone van gedaante gaat veranderen. In plaats van een donker en ontoegankelijk gebied komt het tot leven en trekt het de aandacht. Zeker vanaf het station zal het een mooie aanblik kunnen geven. Voor de uitwerking kan samenwerking worden gezocht met de organisatie van Glow in Eindhoven.

Naast verlichting denken we aan bouwborden of billboards die door kunstenaars en ontwerpers worden gemaakt. Naast de bouwborden van de aannemers die in het gebied komen, zouden deze billboards op een tot de verbeelding sprekende manier kunnen laten zien wat de toekomst van het gebied wordt. Het is ook mogelijk om met krachtige beamers projecties op gebouwen te realiseren (projection mapping). Projectie en gebouw smelten daarbij samen tot een nieuwe werkelijkheid. Een voorbeeld is het werk van Pablo Valbuena die zo extra ramen en uitstulpingen aan een gebouw toevoegt. Het bedrijf Samsung realiseerde in mei 2010 een spectaculaire 3D projectie op de Beurs van Berlage in Amsterdam.

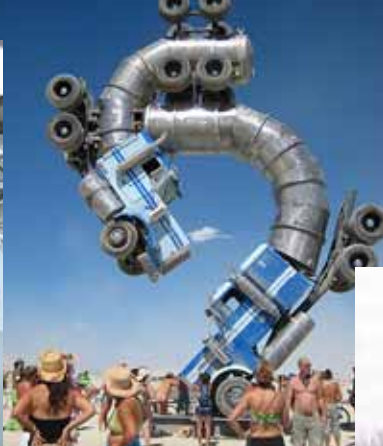
Dagelijks komen duizenden passagiers met de trein langs de Spoorzone en vele wachtenden kijken vanaf de perrons naar het terrein. Dit is een enorm publiek dat we zeker moeten aanspreken. De beweging van een voorbijrijdende trein zou mee kunnen spelen in de vormgeving van het werk.

Kandidaten: Martin Riebeek, Gerald van der Kaap, Pablo Valbuena

32

Mobiele Architectuur

2. Invulling gebouwen

Een deel van de bijzondere bebouwing op het terrein van de werkplaats blijft behouden en krijgt een nieuwe - culturele - bestemming. Met name de koepelhal leent zich goed voor evenementen en tijdelijke tentoonstellingen. De Gelaagde Stad pleit ervoor de gebouwen zoveel mogelijk te houden zoals ze zijn zolang er nog geen definitieve bestemming is. De rails op het terrein en in de gebouwen zou zoveel mogelijk behouden moeten blijven. Deze infrastructuur kan een grote rol spelen bij de flexibele invulling van de gebouwen en bij het behouden van het thema mobiliteit in de zone.

Opdracht:

voorstel is de mogelijkheden verder onderzoeken volgens twee sporen:

- onderzoek naar de mogelijke combinatie van functies binnen de gebouwen en het creëren van gemeenschappelijke voorzieningen voor de instellingen die in de Spoorzone een plek krijgen.
- onderzoek naar de haalbaarheid van een hortus botanicus of wintertuin in een van de hallen, ook hier liefst in combinatie met andere functies. Wellicht is dit onderzoek te verbinden aan het Euregioproject 'Toepassing Functioneel Groen' en programma knooppunt innovatief groen van de provincie Noord-Brabant.

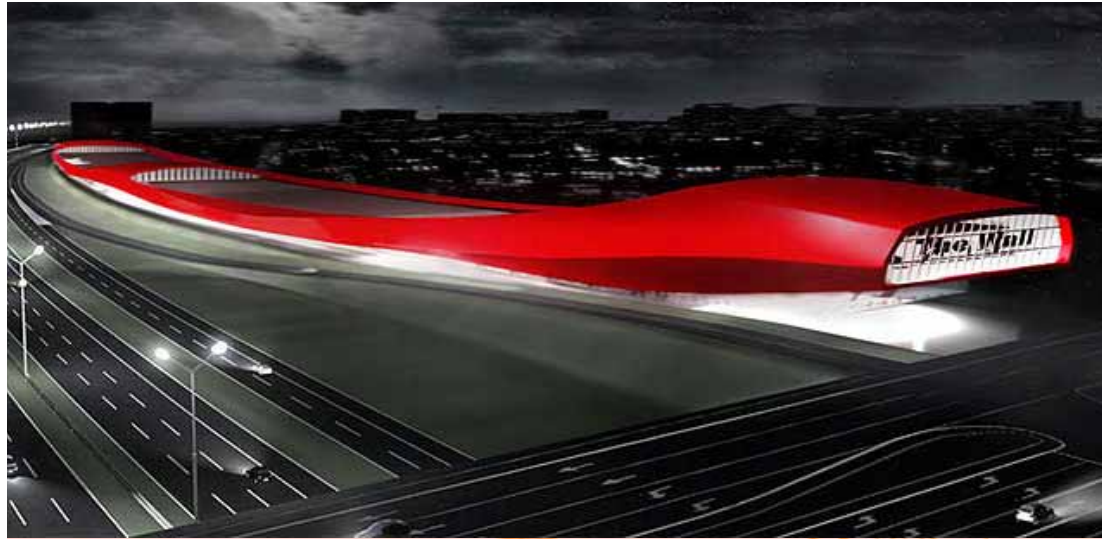
34

Concrete voorstellen voor invulling gebouwen op korte termijn:

- gebruik koepelhal voor evenementen, bijvoorbeeld een bioscoop
- gebruik hal/gebouw als werkplaats voor de Gelaagde Stad
- gebruik hal/gebouw als opslag voor materiaal dat in de tijdelijke projecten benut kan worden.
- vanuit het programma terreinverkenningen zullen zich waarschijnlijk nog andere invullingen en tijdelijke bestemmingen aandienen voor de gebouwen.

Verdere voorstellen zijn afhankelijk van de huisvesting van partijen op het terrein van de spoorzone. Belangrijk is dat bkkc betrokken blijft om mee te denken bij de invulling van de gebouwen en in overleg met de betrokken instellingen kan kijken naar wensen en mogelijkheden. Kwaliteit en identiteit van de Spoorzone zijn hierbij richtinggevend.

Benodigd budget afhankelijk van de gecombineerde werkzaamheden. Voor de inzet van bkkc kan een apart contract worden opgesteld.

3. Station en verbindingen

Door de ontsluiting van de NS werkplaats wordt het station meer dan voorheen een gebiedsgebied tussen het centrum en noord. Het wordt een schakel tussen het commerciële centrum van Tilburg en het culturele hart dat langs het spoor ontstaat. Van belang is voor de bezoeker dat beide zijden een duidelijk eigen gezicht hebben, zodat duidelijk is welke kant je uit moet. Het station moet een ontvangstgebied zijn, een terrein waar je aankomt en een keuze maakt voor je volgende stap.

Aan de centrumzijde moet meer ruimte gemaakt worden om aan te komen in de stad. Aan de noordzijde komt een ontvangstruimte op de centrale noord-zuid as.

De perrons kunnen meer een verbindend element worden tussen station en omgeving, als ze iets breder worden, vormen ze een stadsbalkon of een boulevard op niveau.

35

Het station, de aankomstpleinen en de onderdoorgangen moeten een samenhangend geheel gaan vormen.

De opdrachten bij dit thema zijn gericht op verbinding en samenhang. Het stationsgebied als één groot gebouw, als bruisende verblijfs- en verbindingzone.

Opdracht:

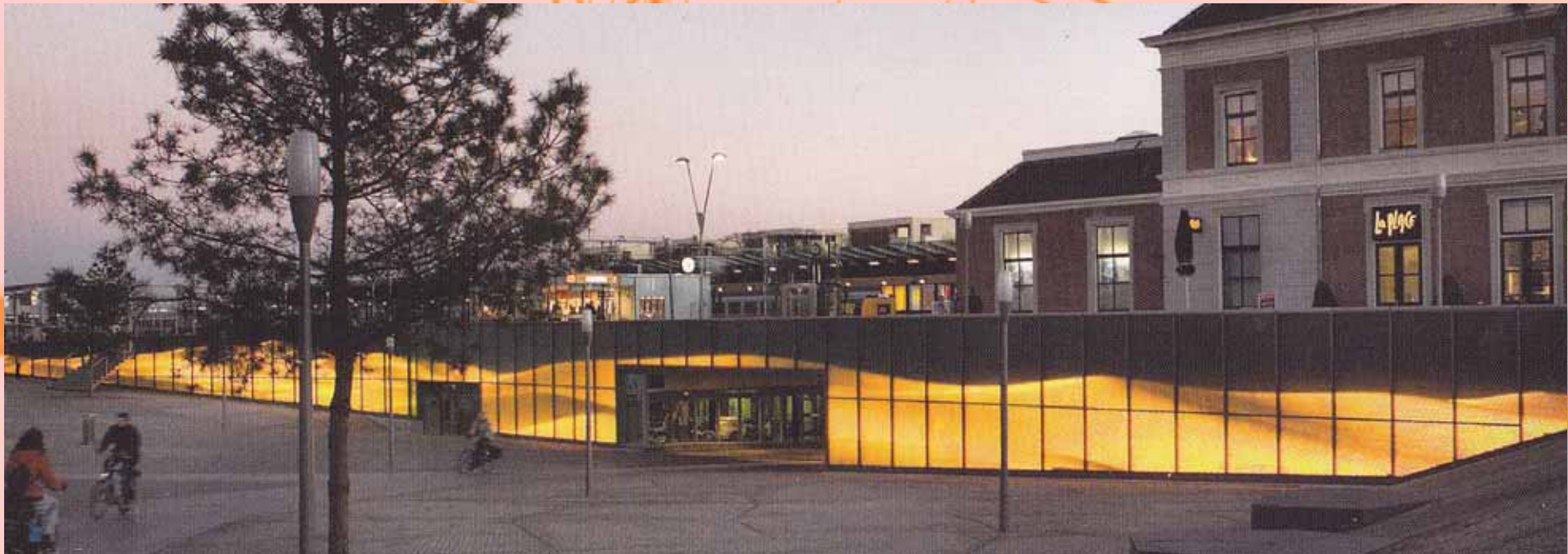
Een kunstenaar/ontwerper laten meedraaien in het ontwerpproces van Cepezed. De focus ligt op de mogelijkheden tot verbeelding. Van daaruit kunnen een of meer specifieke ontwerp opdrachten geformuleerd worden.

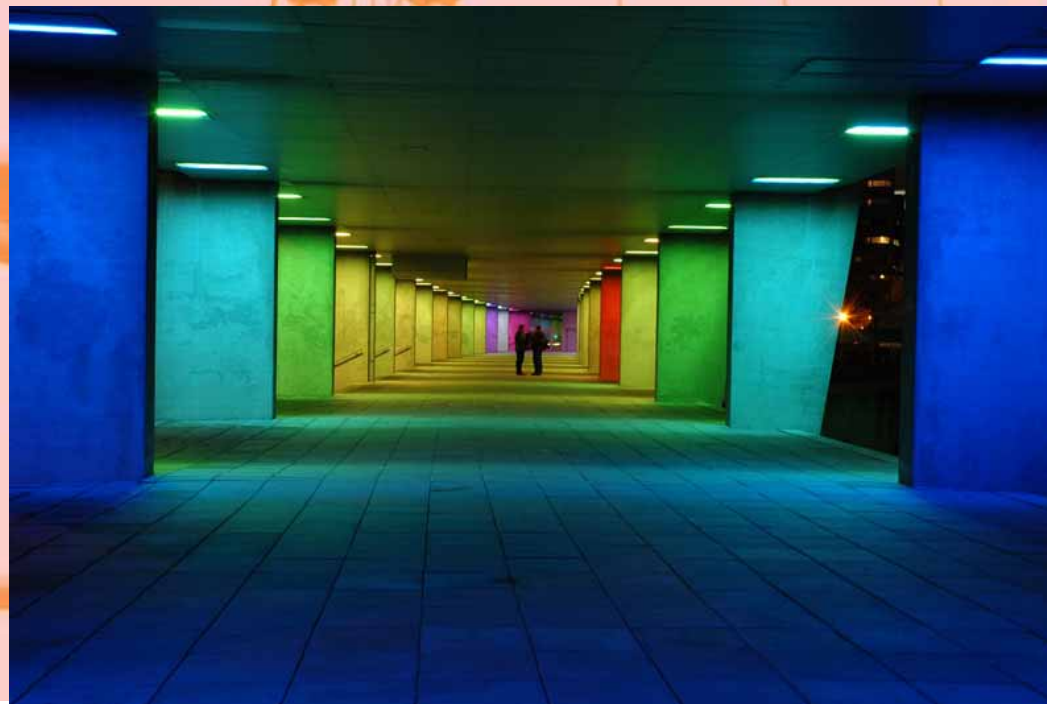
Vanwege het veelomvattende en integrale karakter zal in de aanloopfase de expertise van bkkc noodzakelijk zijn om mee te lopen in het ontwikkelingstraject. Op het juiste moment kan dan de juiste kunstenaar(s) naar voren geschoven worden om tot verdere uitwerking te komen van integrale vormgeving.

Vervolgens lijkt een tweeledige opdracht voor de hand te liggen.

1. De ontwikkeling van beeldende samenhang tussen voor en achterkant station in combinatie met de beide onderdoorgangen.
2. Een samenhangend lichtontwerp voor het station en de onderdoorgangen voor zowel overdag als 's nachts.

4. Busstation

A. Het Busstation

Wachten is voor passagiers de belangrijkste activiteit op een busstation. Helaas is de ruimte daar niet altijd goed geschikt voor. Er zijn weinig bankjes en er is weinig beschutting, het tocht en de omgeving bestaat uit asfalt en beton. De sfeer is kil en deprimerend. Zou het niet mooi zijn wanneer een busstation warm en comfortabel was, een huiskamer?

De herinrichting van het busstation biedt een kans dit te realiseren. Het busstation als een aangename verblijfsruimte, een buitenruimte die als interieur voelt. Door de kleur en textuur van wand en vloer, door het materiaal en de vorm van het meubilair en door de sfeer van de verlichting. Ook perron 1 van het treinstation kan bij deze omgeving worden betrokken.

In het verlengde van de huiskamer denken we aan een of meer beeldschermen met een op de locatie afgestemd programma. Een inspirerend cultureel programma dat de geest prikkelt en de communicatie op gang brengt.

Totaalconcept

Om een mooi totaalconcept te realiseren is de gedachte een kunstenaar/vormgever uit te nodigen om een ontwerp te maken voor de openbare ruimte van het busstation. Hij/zij kan meedraaien in de ontwerpateliers en zorgen voor een samenbindend element of aanpak.

Opdracht: drie ontwerpers formuleren een visie en manier van werken ten aanzien van de opdracht. Uit deze drie opties maken we een keuze.

Kandidaten: Tejo Remy en René Veenhuizen; Krijn de Koning; Feddo van Riel; John Körmeling; Jeroen Doorenweerd; Hans van Houwelingen.

Gekozen kunstenaar gaat meedraaien in het atelier busstation en het ontwerp uitwerken.

Tejo Remy & René Veenhuizen

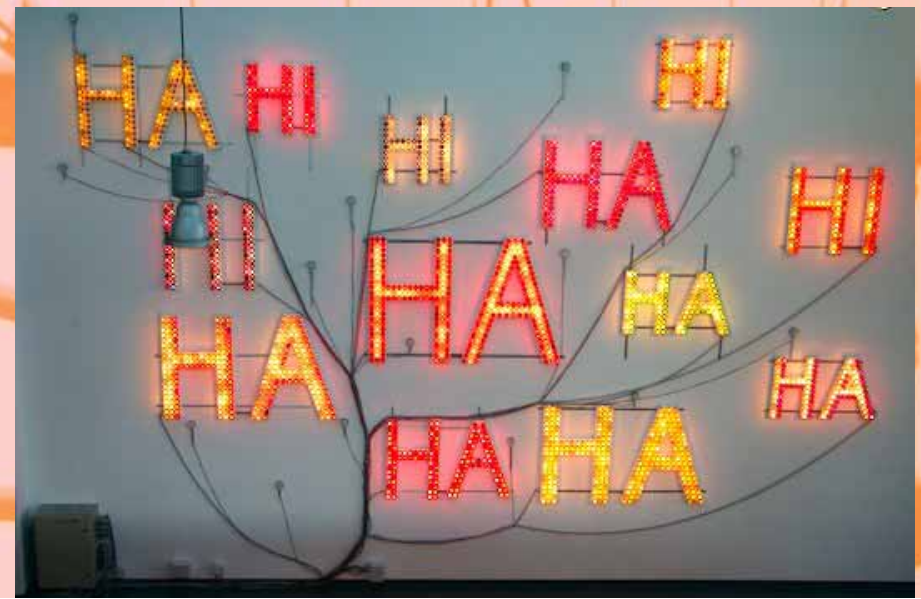
Krijn de Koning

Feddo van Riel

John Körmeling

Jeroen Doorenweerd

Hans van Houwelingen

B. Beeldscherm(en)

Het busstation leent zich goed voor een of meer beeldschermen met op de locatie afgestemde inhoud. Gedacht wordt daarbij aan een cultureel programma van hoge kwaliteit, met zowel bestaande videowerken als speciaal ontwikkeld materiaal, eventueel ook in samenwerking met de kunstopleidingen in Brabant en met verbindingen naar andere spoorzones in Brabantstad. Elk uur kunnen enkele minuten voor reclame gereserveerd worden, mede als financiële ondersteuning van het project.

Het beoogde beeld is niet dat van een televisie waar je een avond lang kritiekloos naar kijkt. Het is eerder een mix van alles wat we op een beeldscherm doen: foto's en films kijken, alleen of samen een spel spelen, de wereld over reizen, lezen en schrijven. Misschien kijk je terwijl je wacht via een webcam naar wachtenden elders op de wereld, zie je een prachtig kort filmpje of lees je een dichtregel die je voor altijd bij blijft. Voor de inhoud worden regie afspraken voor enkele jaren vastgelegd.

Mogelijk is samenwerken met Dropstuff een optie. Dropstuff is een landelijk platform voor media kunst. Het werkt zowel met professionele kunstenaars als met jongeren. De kunstwerken die voor Dropstuff worden gemaakt zijn te zien op de website en op een landelijk netwerk van grote en kleine schermen. Momenteel ontwikkelt Dropstuff een netwerk van schermen in de publieke ruimte en een reeks van interactieve applicaties waardoor het bijvoorbeeld mogelijk wordt met je mobiele telefoon een game op het scherm te spelen.

Het beeldscherm moet geïntegreerd worden in het totaalbeeld van de omgeving en dus meegenomen worden in de ontwerpopdracht voor het busstation.

Uitvoering

januari 2011: verder onderzoek starten naar de mogelijkheden en kosten van beeldschermen. Voor de realisatie van een of meer beeldschermen zal een aparte begroting moeten worden opgesteld.

C. Studentenproject Design Afdeling TU Eindhoven

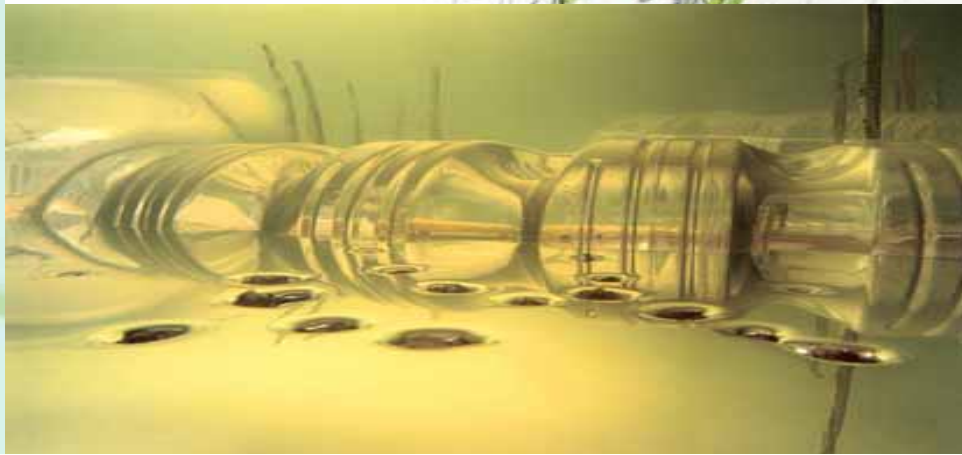
In samenwerking met docent Frans Taminiau van de Design Afdeling TU Eindhoven wordt in het voorjaar van 2011 een ontwerp opdracht aan studenten verstrekt. Zij gaan gedurende een half jaar onderzoek doen naar de mogelijkheid van een interactief object/voorziening die gedurende de bouwperiode al iets van de sfeer van het toekomstige busstation laat zien.

De studenten starten hun onderzoek op 1 februari en ronden het 1 september af met een presentatie. Het project kan resulteren in een werkend prototype.

De Groene Stad

5. Informele groene route

Een van de grote kansen die de herontwikkeling Spoorzone biedt is de mogelijkheid om een nieuwe groene ervaring toe te voegen aan het hart van de stad. Nieuw groen in de Spoorzone kan een verbinding vormen met bestaand groen, zodat een lijn ontstaat van het Tivolipark, naar het Wilhelminapark en de Lustwarande.

Gedacht wordt aan een informele groene route op verschillende niveaus. De aanwezigheid van het station met perrons nodigt uit tot het benutten van dit tweede niveau en het doortrekken daarvan in de Spoorzone, in daktuinen en hangend groen. Verbindende elementen vormen de groene corridor – het Rangeerpark - langs het spoor, het mobiele groen dat in het kader van rollend materieel wordt gerealiseerd en het centrale plein als groene spil.

Een tweede thema vormen de voormalige tuinen die van oudsher aanwezig waren (en deels nog zijn) bij de verschillende religieuze instellingen op het terrein van de Spoorzone. Deze bieden een prachtige aanleiding voor het realiseren van meditatief groen, kleinschalige intieme verblijfsplekken die het oude groen verbijzonderen en uitnodigen tot contemplatie.

Opdrachten

1. Groene route

De idee van een informele groene route op verschillende niveaus moet verder uitgewerkt worden in overleg met de ontwerpateliers. Indien nodig kan tijdens dit proces een specifieke opdracht voor een meer verbeeldende bijdrage worden geformuleerd.

2. Kloostergroen

Gevraagd wordt een ontwerp voor groen in relatie tot de religieuze historie van de omgeving. Het kloostergroen omvat intieme (binnen)tuinen die uitnodigen tot contemplatie. Het heeft een serene en mystieke sfeer. Gedacht wordt aan ingetogen ingrepen die de situatie bestendigen en er een gebruikslogica aan geven.

Suggestie kunstenaars:

Irene Fortuin, Pjotr Muller, Maria Roosen.

3. Rangeerpark (zie 6)

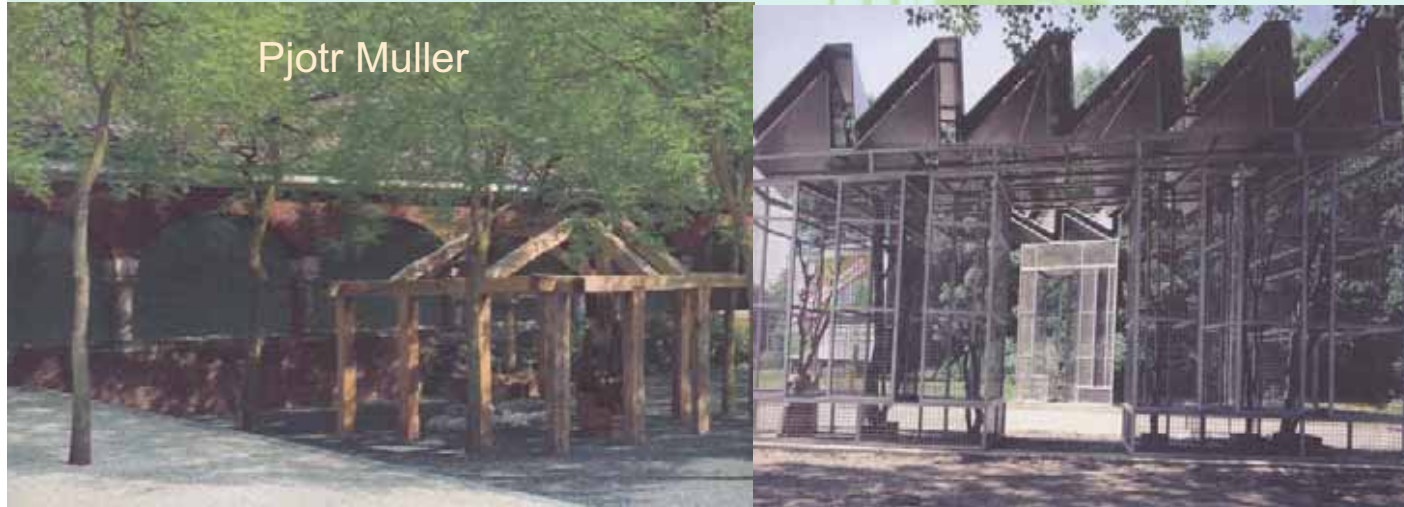
Irene Fortuijn

Maria Roosen

Pjotr Muller

6. Entreegebied Oost, NS-Plein en Rangeerpark

De toegang tot de Spoorzone moet een bijzondere beleving worden, niet alleen op de centrale as maar ook aan de oostzijde bij het NS-plein en langs het spoor. De koepelhal is hier bepalend voor de openbare ruimte en kan een mooie blikvanger zijn. De entree moet uitnodigen het gebied binnen te komen en tegelijkertijd iets van het bijzondere van het gebied prijsgeven.

Tussen de koepelhal en het spoor is ruimte voor een klein ontvangstplein. Deze toegang ligt direct naast de onderdoorgang op het spoor en vormt een mooie intieme toegang tot het terrein. Het is tevens het begin van een groene zone - het Rangeerpark - langs het spoor.

Aan het begin van dit Rangeerpark komt een wacht- of poorthuisje gerelateerd aan het spoor. Hier ontmoet men elkaar en spreekt men af. Het is ook een plek voor informatievoorziening en kaartverkoop. Het poorthuisje is een multifunctionele folly die zich in alles aan de Spoorzone spiegelt.

Het Rangeerpark is onderdeel van de groenstructuur in de Spoorzone. Het is de lange rechte laan die langs het spoor loopt. Hier kan een groene promenade gerealiseerd worden die tevens een ontmoetings- en verblijfsplek is. Aan deze promenade liggen de entrees van de evenementenhallen. Het is tevens het adres van de culturele organisaties en instellingen. Het Rangeerpark is tevens de thuisbasis voor de mobiele voorzieningen. De rails blijven hier liggen om verplaatsing van de voorzieningen mogelijk te maken. Bijzondere inrichtingselementen kunnen de rails hun natuurlijke plek geven en daarmee de Spoorzone op eigentijdse wijze laten voortleven.

Daarnaast biedt de verlichting van de pleinen en openbare ruimte rond de koepelhal mogelijkheden om een bijzondere omgeving te realiseren. De verlichting zou aansluiting moeten vinden bij het lichtontwerp dat Herman Kuijer heeft gemaakt voor de tunnel bij het NS-plein, zodat een visuele verbinding ontstaat vanuit de tunnel naar de Spoorzone.

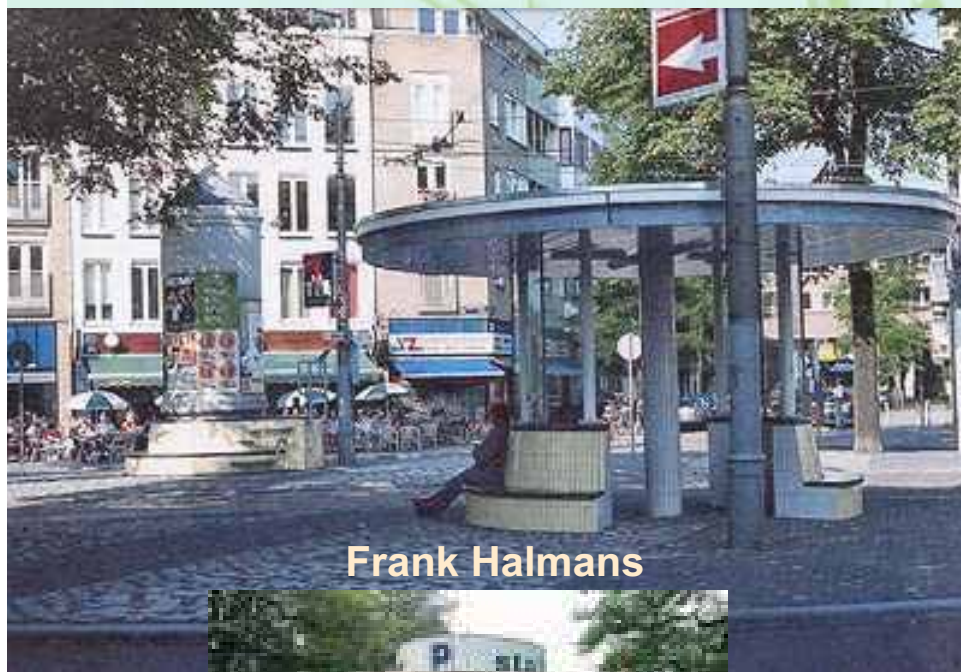
Voor dit gebied zijn een drietal opdrachten gedacht.

Opdracht 1. Wachhuisje

Wachhuisje op het plein dat gerelateerd is aan de spoorthematiek. Wachtplek, poorthuisje en ontmoetingspunt.

suggestie kunstenaars: Frank Halmans; Observatorium; Jeroen Doorenweerd; Rob Voerman, John Körmeling

Frank Halmans

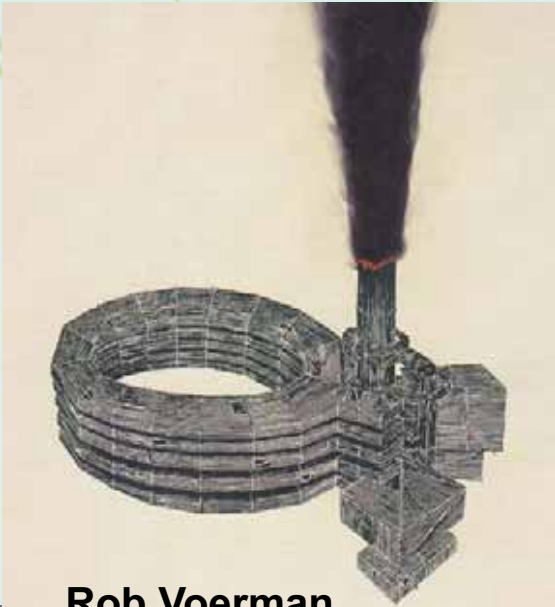

Observatorium

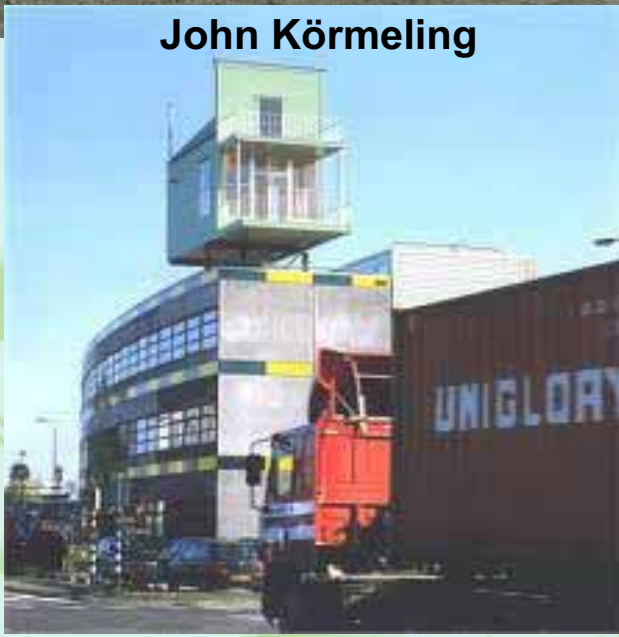
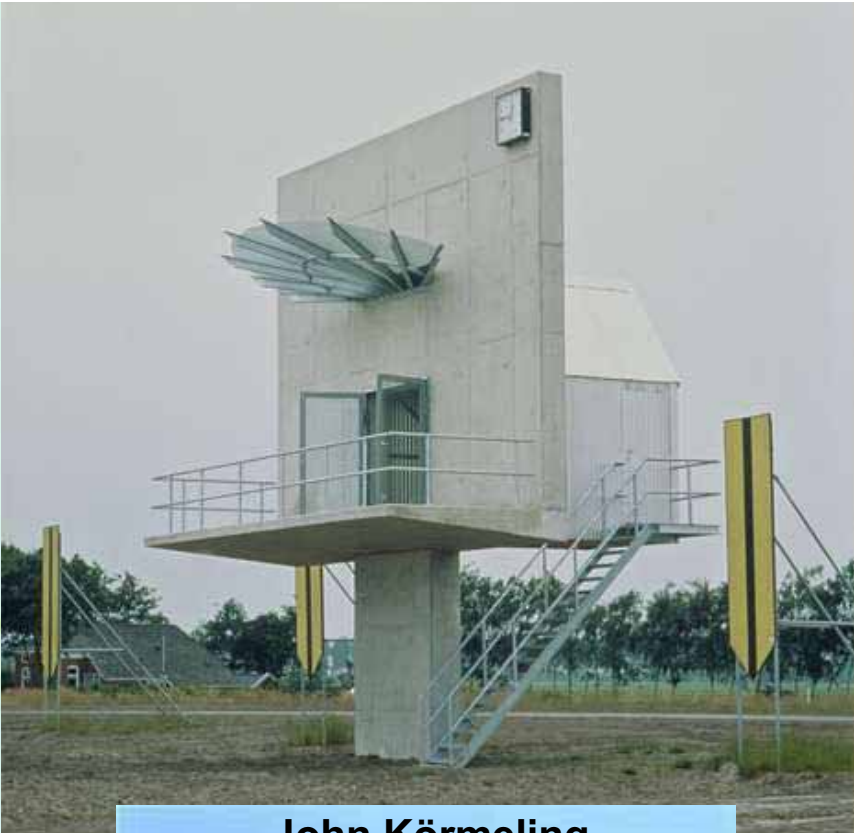

Jeroen Doorenweerd

Rob Voerman

John Körmeling

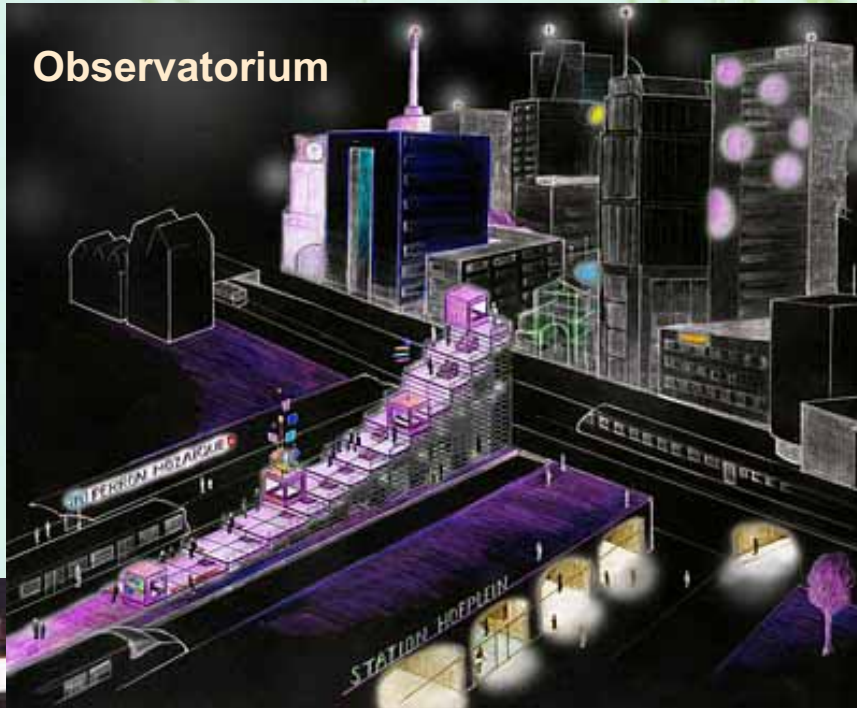

Opdracht 2. Rangeerpark

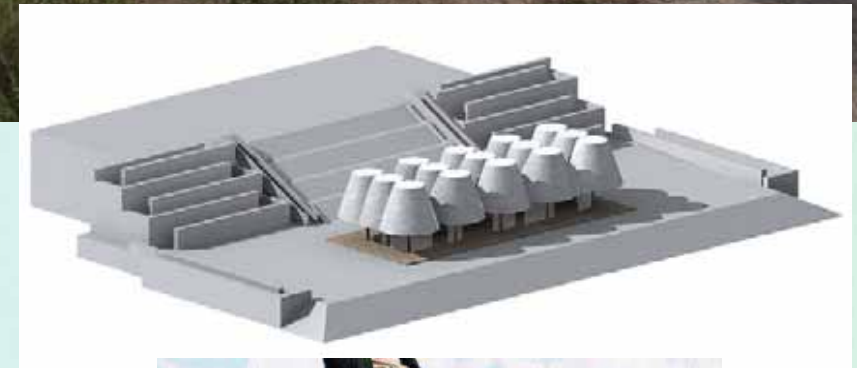
Budget aanpassingen zone (excl. Zonetrein - zie tijdelijke en andere projecten). Aanpassingen meenemen in de terreininrichting.

Suggestie kunstenaars Observatorium; Maurer United Architects

Observatorium

Maurer United Architects

51

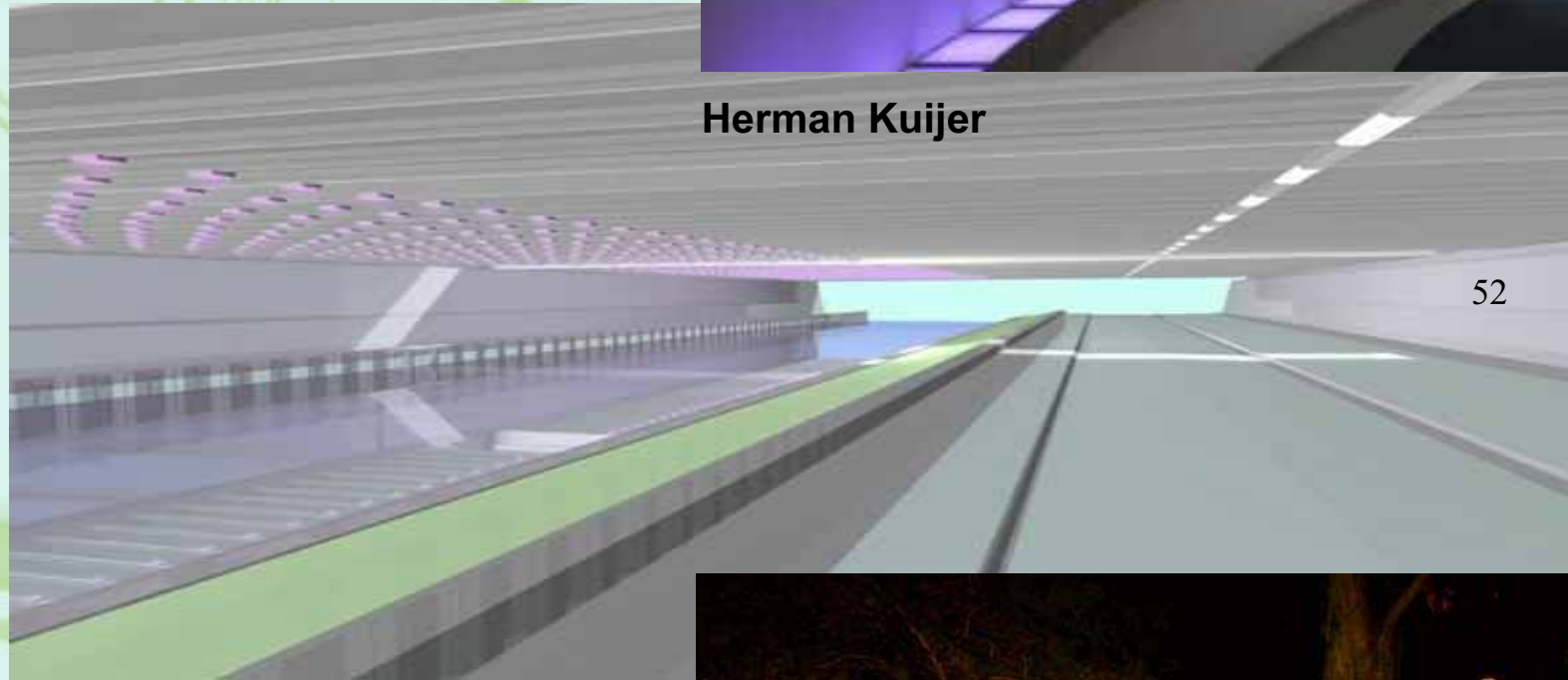

Opdracht 3. Lichtplan

Lichtplan voor de wand van de koepelhal, het pleintje en de zone langs het spoor.

Verlichting met bijzondere kwaliteit, gerelateerd aan de spooromgeving en gericht op het toekomstige gebruik.

Gebruik maken van geplande openbare verlichting als onderdeel van een totaalontwerp.

Herman Kuijer

7. Centrale noord-zuid as

De centrale noord-zuid as is een dynamisch, stedelijk en centraal punt van waaruit je de weg moet vinden. Het is een plein, een ontvangstruimte en een keuzemoment.

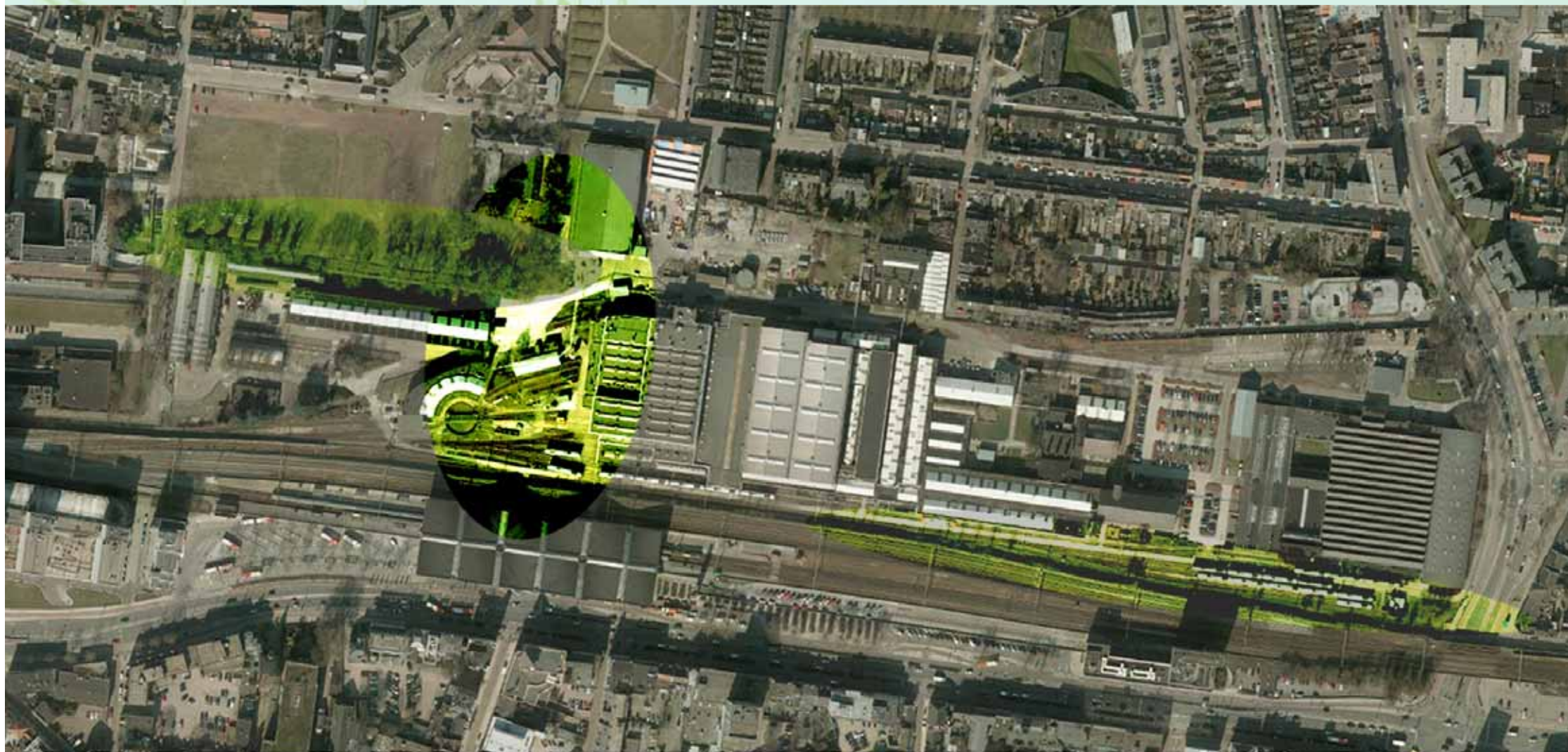
Juist hier moet het grote Spoorzone monument komen. Een groot gebaar waarin de kwaliteit en identiteit van de zone tot uitdrukking komt. Het gaat om een sterk teken, maar het moet zich wel verhouden tot het gehele middenterrein van de noord-zuidas. Beeld en omgevingsontwerp moeten elkaar versterken en een samenhangend geheel vormen. Het bij de terreinverkenningen verzamelde materiaal kan de basis vormen voor deze centrale herkenbare sculptuur. Het wordt een archief van de Spoorzone. De onthulling van het beeld kan de afsluitende activiteit zijn bij afronding van dit deel van de Spoorzone.

Opdracht:

Het ontwerpen en uitvoeren van een allesomvattend beeld, dat het gevoel van de Spoorzone in zijn totaliteit verbeeldt (verleden – heden - toekomst en de metamorfose van het terrein).

Kunstenaars: Maarten de Reus; Marjan Teeuwen

Kloostergroen

Centrale Noord-Zuid As

Rangeergroen

Maarten de Reus

Marjan Teeuwen

8. Parkeerbos en Dome

Parkeerbos

Op het voormalige van Gend & Loosterrein zal naast een evenementenhal veel ruimte gereserveerd worden voor parkeren. De uitdaging hier is om te voorkomen dat dit een sfeerloze, lege asfaltvlakte wordt. De Gelaagde Stad stelt een Parkeerbos voor dat verschillende voordelen combineert:

- een groene verbinding tussen spoorzone en het buitengebied;
- bomen die in de volle grond kunnen groeien;
- het parkeerterrein draagt bij aan de luchtkwaliteit (co2 neutraal parkeren).

De opdracht is een flexibel bos te ontwerpen dat mee kan bewegen met veranderingen in de omstandigheden, zonder de kwaliteit van een bos te verliezen. De uitdaging is een bos te ontwerpen dat daadwerkelijk als bos voelt, maar ook ruime biedt aan parkeren.

Opdracht

Ontwerp een flexibel Parkeerbos

Suggestie kunstenaars/ontwerpers: een duo van landschapontwerper en kunstenaar zoals Marcel Eekhout en Paul de Kort of Ronald Rietveld en Erick de Lyon.

Dome

Bij de vormgeving van de Dome en omgeving ligt een mooie historische parallel voor het oprapen door te verwijzen naar de instrumentenfabriek Kessels die in het verleden op het terrein gevestigd was. Het zou mooi zijn hier een architectonisch muziekinstrument te realiseren.

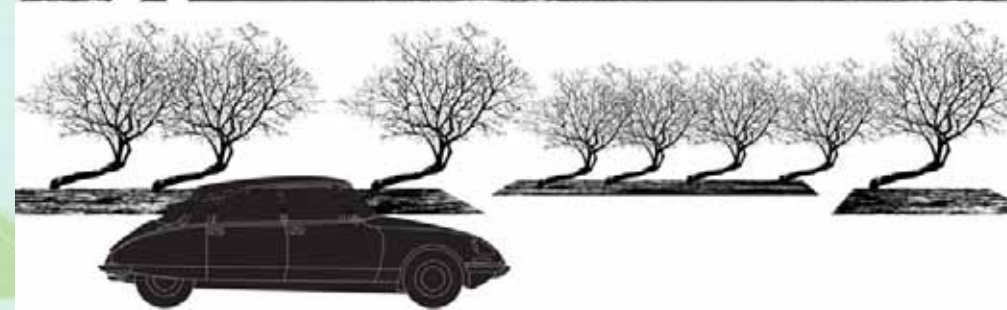
Er zijn twee mogelijkheden:

- een zelfstandig beeld, te vergelijken met het glazen carillon van Bernard Heesen in Leidsche Rijn,
- een integraal ontwerp waarbij de Dome als geheel een 'klinkend bouwsel' wordt.

In beide gevallen moet er een wisselende partituur ontwikkeld worden, die kan bestaan uit een continue compositie en composities die speciaal aan bepaalde evenementen gekoppeld zijn, zodat je kunt horen wat er in de Dome gaande is. Vanwege de ligging in het bos is een combinatie geluid en licht wellicht de ultieme uitdaging, zoals het Franse Son et Lumiere.

Parkeerbos

Paul de Kort
&
Marcel Eekhout

Erick de Lyon
&
Ronald Rietveld

Dome

Bernard Heesen

Herzog & de Meuron

De Verborgen Stad

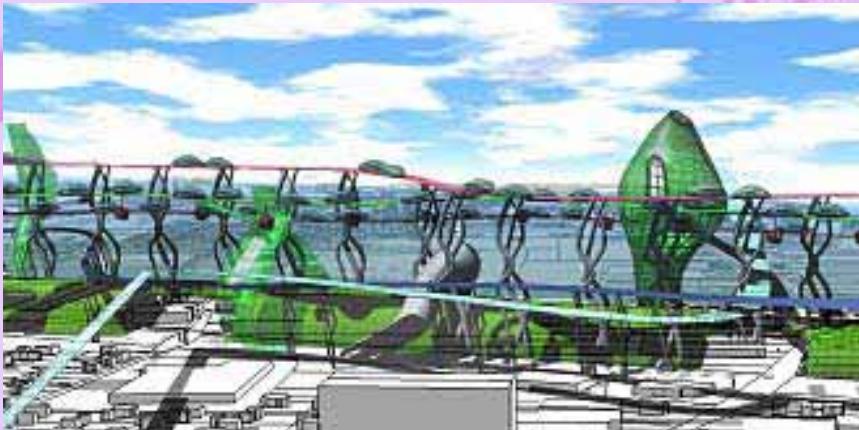
9. Gelaagde plattegrond

De kerngedachte van het thema 'de gelaagde plattegrond' is het verweven van de verschillende betekenislagen die in historische, fysieke, beeldende zin in het gebied aanwezig zijn. Het verleden van het terrein sijpelt door in de nieuwe vorm en inrichting.

In figuurlijke zin verwijst de gelaagde plattegrond naar de vervlechting van verschillende historische lagen die binnen het gebied van belang zijn. Diverse betekenislagen vallen samen waardoor een nieuwe gelaagde identiteit ontstaat die de diversiteit in het gehele gebied sturing kan geven. Het gaat zeker niet om letterlijke vertalingen, maar om het creëren van een voedingsbodemp die te enkelvoudige gebiedsontwikkeling voor kan zijn.

De Spoorzone kent vanuit zijn NS historie vele aanleidingen qua gebouwen en infrastructuur. Deze zullen voor een groot deel verdwijnen, maar ook deels een nieuwe invulling krijgen. Juist de karakteristieke zaken van de infrastructuur kunnen betekenis krijgen voor de openbare ruimte. Niet als rudimenten maar als samenhangende structuur die gaat interfereren met de nieuwe bestemming en het nieuwe gebruik van de openbare ruimte. Het gesuggereerde fictieve verleden met herdgangen als bijzonder motief zou een extra laag kunnen genereren.

60

Het inpassen van deze verschillende lagen kan alleen zinvol plaatsvinden als het bijdraagt aan de verbeelding van het gebied als geheel en als zodanig geïmplementeerd wordt in het ontwerptraject. Dit vereist goed overleg en nauwe samenwerking tussen de vormgevende disciplines. Stedenbouw en landschapsonwerp, architectuur en kunst moeten van begin af aan in teamverband werken. Mogelijk zal vanuit de kunst iemand van buitenaf worden aangezocht om deel te nemen aan de ontwerpopgave, vooralsnog kan deze taak behartigd worden vanuit bkcc.

Met betrekking tot de letterlijke gelaagdheid van het gebied wordt hier bedoeld het opgetilde maaiveld, de openbare ruimte op niveau +1 en mogelijk hoger. Het station speelt een belangrijke rol ten aanzien van de Spoorzone. De perrons bevinden zich al op niveau +1. De toekomstige relatie Station en Spoorzone lijkt gebaat bij een goede verstandhouding 'op niveau'. Juist de wisselwerking en open verbinding tussen maaiveld en niveau + 1 kan de samenhang binnen het gebied bevorderen. Ook ten aanzien van het hergebruik van de bestaande bebouwing geldt dat meer dan de begane grond een openbare functie kan krijgen. Dit heeft grote impact op de beleving en de mogelijke verbanden. Het ligt voor de hand dat ook op dit niveau de kunst van het begin af aan meedenkt en ontwikkelt.

Opdracht:

Bewaken van de gelaagde identiteit van het gebied door vanuit de kunst een deskundige deel te laten nemen in het ontwerpproces. Deze deskundigheid kan gegenereerd worden vanuit bkcc. De gedachte van de Gelaagde Plattegrond en het benutten van de verschillende niveaus wordt als intentie opgenomen in het stedenbouwkundig ontwerp.

10. Parkeergarages

In de parkeergarages ligt een fantastische kans voor een bijzondere beleving door middel van kunst. Licht, geluid en video kunnen van het parkeren een wonderlijke ervaring maken. Daarbij kan de thematiek van de Spoorzone als rode draad fungeren, beelden en geluiden van spoor, werkplaats, treinen en bouwactiviteit keren terug in het ondergrondse.

Voor de realisatie van een bijzonder beeld- en geluidservaring in de parkeergarage moeten de specifieke bouwplannen worden afgewacht. Vanaf de eerste ontwerpen kan een kunstenaar/vormgever meedenken over de implementatie van bijzondere visuele kenmerken. Ook kunnen de resultaten uit de tijdelijke projecten worden benut bij de inrichting van de parkeergarages.

Opdracht:

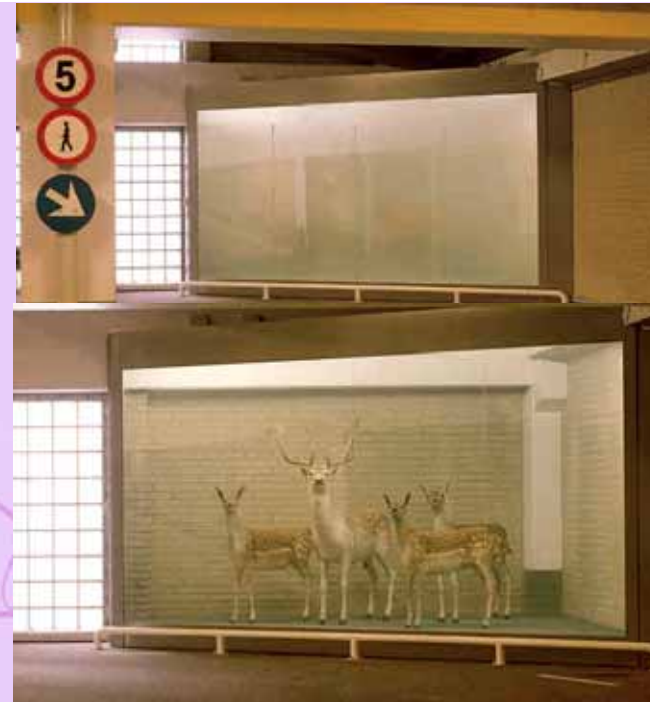
Per parkeergarage bekijken of geluid of beeld het leidend thema zal zijn. Het totaal van de garages (inclusief fietsenstallingen) vormt een samenhangend verhaal dat aansluit bij de thematiek van de Spoorzone. Elke garage heeft binnen het verhaal een eigen sfeer en identiteit.

Mogelijke kandidaten geluidsopdrachten:

Bente Hamel; Edwin van der Heide

Mogelijke kandidaten video opdrachten:

Martin&Inge Riebeek; Martijn Veldhoen

Martin & Inge
Riebeek

Martijn
Veldhoen

11. Grens met Theresia

In het verleden kende de NS werkplaats een duidelijke begrenzing. Het terrein was afgesloten van de omgeving, het was een verboden stad. Nu de grens wegvalt ontstaan nieuwe verbindingen tussen de voormalige werkplaats en de aangrenzende wijken. De Gelaagde Stad stelt een ontwerpopdracht voor die deze dubbelheid van grens en verbinding herkenbaar en voelbaar maakt.

Gedacht wordt aan een kunstopdracht die op verschillende plekken de voormalige grens van het terrein aanduidt, als een verhaal dat in delen wordt verteld. Daarmee blijft de herinnering aan de Verboden Stad bewaard en blijft ook de omvang van de voormalige NS werkplaats zichtbaar. Ook de identiteit van Tilburg als textielstad kan in het verweven van de twee gebieden een rol spelen. Afhankelijk van de locatie van de aanduiding kan deze verwijzen naar het karakter van de aangrenzende wijk en als zodanig ook een wegwijzer vormen naar verderop gelegen musea en culturele centra. Het is een heel belangrijke, onderscheidende opdracht omdat deze het terrein body geeft en oriëntatie verschaft, zowel inhoudelijk als ruimtelijk.

Opdracht 1:

Ontwerp een markering van de voormalige grens van de NS werkplaats en maak daarin een verbinding tussen de identiteit van de werkplaats en die van aangrenzende wijken.

Opties kunstenaars: Maarten de Reus, Narcisse Tordoïr, Jan van IJzendoorn.

Opdracht 2:

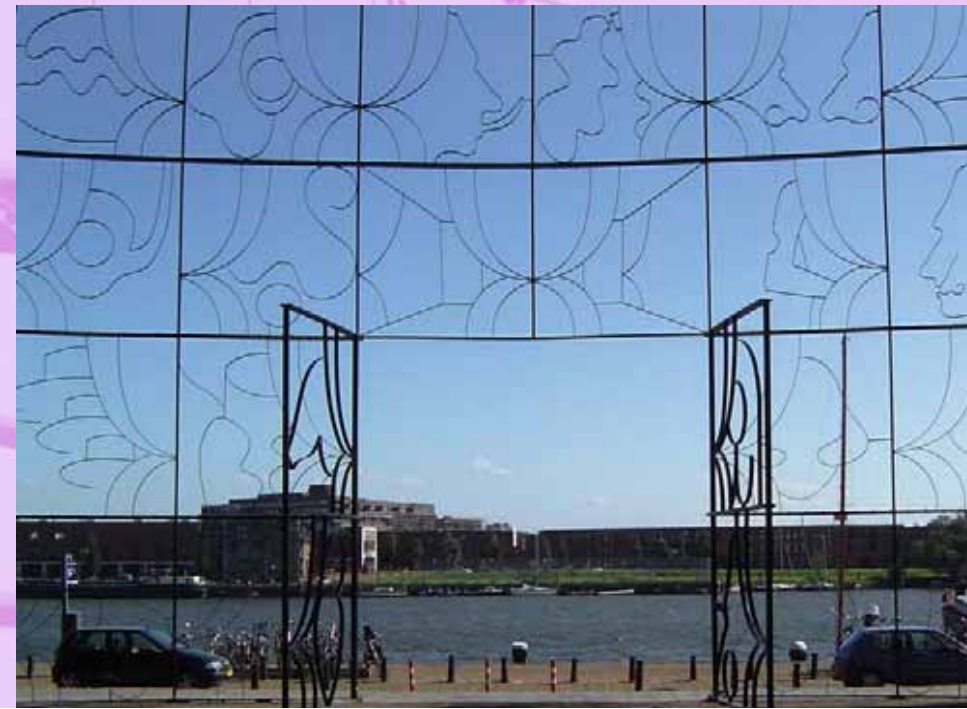
Binnen de Terreinverkenningen zal aandacht worden besteed aan de inwoners van Theresia als bijzondere publieksgroep. Het is wenselijk enkele speciaal aan hen geadresseerde verkenningen te realiseren of hen als buren af en toe een preview te gunnen.

Narcisse Tordoïr

Maarten de Reus

Jan van IJzendoorn

Conclusies en aanbevelingen

De Spoorzone is een veelzijdig en inspirerend terrein dat vele thema's aanreikt. In de bijzondere kwaliteiten en geschiedenis van het gebied liggen veel kansen om ook voor de toekomst een stadsdeel met een sterke eigen identiteit te realiseren. De in De Gelaagde Stad voorgestelde denkrichtingen en opdrachtomschrijvingen zijn erop gericht deze identiteit te versterken en zichtbaar te maken. Het zijn geen losse op zichzelf staande opdrachten. De meerwaarde van De Gelaagde Stad zit juist in het verhaal als geheel dat een verbindend element in de spoorzone vormt.

De opdrachtomschrijvingen en uitwerkingen geven de ruimte om nu daadwerkelijk te starten met het in gang zetten van de projecten. Van belang is dat kunst en vormgeving steeds op een vroeg moment in het denken over de inrichting worden betrokken, de wijze waarop kan per situatie verschillen. De rol van bkkc als deskundige coördinator en begeleider is daarbij onmisbaar.

Het raamwerk is de leidraad voor aansluiting van kunst en vormgeving bij de totale planning en stedenbouwkundige ontwikkeling van het gebied. De genoemde budgetten zijn een indicatie, geen absoluut bedrag. Veel budgetten kunnen worden gecombineerd met werkzaamheden die sowieso moeten plaatsvinden.

Op dit moment is het zaak om snel een begin te maken met de programmaonderdelen Terreinverkenningen, Station en Busstation. Voor deze projecten is het nodig begin januari 2011 om de tafel te gaan zitten met de betrokken partijen voor de

eerste gesprekken over uitvoering van de in De Gelaagde Stad geformuleerde ideeën. Het is raadzaam om voor het traject van de Terreinverkenningen, het programma van tijdelijke activiteiten, een heldere centrale regie te voeren. Daarbij kunnen de begrippen kwaliteit, diversiteit, publieksgerichtheid en gebruik maken van de specifieke eigenschappen van het terrein en zijn bebouwing een leidraad vormen.

Colofon

De Gelaagde Stad is een samenhangend totaalconcept dat is samengesteld door Jan Samsom en Marjolein Sponselee, onder supervisie van Jos Wilbrink (bkkc). De opdracht hiertoe is verstrekt door Gemeente Tilburg en het Projectbureau Spoorzone Tilburg. Het document geeft een visie op de inzet van kunst en vormgeving bij de herinrichting van Spoorzone Tilburg. Wij vertrouwen erop dat er zorgvuldig met de ideeën wordt omgegaan en bkkc bij de uitvoering van de ideeën betrokken blijft.

© bkkc, Jan Samsom, Marjolein Sponselee
Tilburg/Utrecht 16 december 2010

Provincie Noord-Brabant

bkkcbra
abants kennis
entrum kunst
en cultuur

